

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Silvie Hudcová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracovala:
Bc. Silvie Hudcová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma „Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině“ vypracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 27. ledna 2009

.....

Bc. Silvie Hudcová

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat svému manželovi a rodině, které si nesmírně vážím, za morální podporu, pomoc a inspiraci při zpracování mé diplomové práce.

Dále děkuji všem rodičům, kteří podporují mou víru, že výchova s láskou bude vždy lepším a efektivnějším způsobem, jak děti naučit soběstačnosti, citlivosti, odpovědnosti a jak z nich vychovat sebevědomé dospělé osobnosti.

Bc. Silvie Hudcová

Motto:

„Stanete-li se rodičem, uvědomte si, že jde o jeden z největších úkolů i nejnádhernejších odměnu, s jakou se můžete setkat. To, co každý den děláte, co říkáte i jak se chováte, má na budoucnost vašich dětí výraznější vliv, než by se mohlo na první pohled zdát.“

Marion Wrightová Edelmanová

OBSAH

Úvod

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina a rodinné vztahy v současnosti	5
1.1 Pojem „rodina“, funkce rodiny	5
1.2 Tradiční versus moderní rodina	9
1.3 Proměna rodiny ve 20. a 21. století	12
1.4 Charakteristika a znaky současné rodiny	15
1.5 Dílčí závěr	18
2. Moderní doba a její vliv na utváření rodinných vztahů	20
2.1 Technizace a konzumní styl života rodiny	20
2.2 Krize rodinné komunikace	22
2.3 Hodnoty a hodnotová orientace	25
2.4 Dílčí závěr	26
3. Interakce mezi rodiči a dětmi	27
3.1 Otázka rodičovství	27
3.2 Úloha rodičů a dětí ve vztahové síti rodiny	29
3.3 Sourozenecké konstelace	32
3.4 Negativní aspekty ve vztahu rodiče - děti	33
3.5 Dílčí závěr	34

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Průzkum vlivu moderního života na vztahy v rodině	35
4.1 Metodologická východiska průzkumu	37
4.2 Analýza průzkumu	41
4.3 Zhodnocení hypotéz	57
4.4 Dílčí závěr	61
Závěr	63
Resumé	66
Anotace	67
Seznam použité literatury	68

Úvod

Rodina patří k nejstarším člověkem vytvořeným sociálním útvarům, které jsou základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Tématu rodiny je v současnosti věnováno hodně pozornosti, zejména proměnám, kterými rodina prochází. Tyto změny se dějí na pozadí celospolečenského vývoje, který udává ráz rodinnému prostředí. I přesto zůstává rodina přirozenou základnou pro zdravý vývoj jedince a utváří specifické výchovné a socializační prostředí, kde děti získávají hodnotovou orientaci, morální postoje a kulturní identitu.

V rodině vznikají velmi intenzivní sociální vztahy mezi rodiči a dětmi, chování zaměřené vůči sobě navzájem, ovlivňující jejich jednání, chování, prožívání a hodnotový systém. Tyto vzájemné vazby jsou velmi pevné a mění se během životních etap jednotlivců. Dochází tu k ojedinělým vztahům, kdy nejen rodiče působí na děti, ale i děti významným způsobem obohacují a mění život svých rodičů.

Téma diplomové práce „Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině“ jsem si zvolila, protože chci ukázat a doložit, že rodina a zejména rodinné vztahy jsou pro člověka východiskem pro jeho celý budoucí život. Téma jsem záměrně neeliminovála jen na výchovné působení rodičů na děti, ale neméně důležitý je i opačný vliv - dětí na rodiče. Charakteristika současné rodiny v kontextu celospolečenských proměn nám bude nápomocna poodhalit proměny vztahů jednotlivců v rodině.

Sociální pedagogika je speciální pedagogická disciplína s transdisciplinárním charakterem, která zahrnuje mnohé poznatky z oblasti pedagogické, psychologické, sociologické, právní aj. Má tedy výrazně integrující charakter. Sociální pedagogika reflektuje změny a problémy ve společnosti a ukazuje cestu, kterou bychom se měli vydat ve snaze je optimalizovat. Propojuje teoretické poznatky s praxí a vytváří tak komplex jedinečných přístupů k řešení jednotlivých klíčových otázek. Z tohoto důvodu nám umožňuje dané téma pojmout komplexně a pochopit ho v celé jeho šíři. Nelze tedy pohlížet na tuto problematiku jen čistě ze sociologického nebo psychologického hlediska. Taková práce by byla úzce zaměřena a ochuzena o cenné informace z jiných oborů.

Diplomová práce je členěna do čtyř kapitol podle obsahových souvislostí, které jsou dále systematicky rozčleněny několika podkapitolami, řešící danou problematiku vycházející z jejich názvu. První tři kapitoly jsou teoretické a poslední čtvrtá je praktická.

První kapitola textu je koncipována jako úvodní. Popisuje rodinu a rodinné vztahy v současnosti tím, že samotné charakteristice moderní rodiny předchází vysvětlení pojmu „rodina“, představení základních funkcí a znaků rodiny a následuje její komparace s tradiční rodinou v postmoderním měřítku naší společnosti.

Druhá kapitola se zamýšlí nad problematikou sociálních souvislostí moderní doby a jejím dopadem promítajícím se do rodinného života. Jedná se o fenomény jako je globalizace, technizace, konzumní styl života, krize komunikace a hodnotového systému, informační exploze aj. V této kapitole je prezentován hodnotící soud vývoje rodiny podléhající těmto fenoménům.

Komplexně pojatá problematika interakce mezi rodiči a dětmi je obsahem *třetí kapitoly*. Vedle otázky rodičovství je zde nastíněna rozmanitá vztahová síť mezi rodiči a dětmi, sourozenci, nevyjímaje negativní aspekty vznikající v rodinném prostředí.

Teoretická část práce vznikla na základě obsahové analýzy z dostupných materiálů a z nich logického a deduktivního vyvození závěrů.

Na základě praktického šetření metodou empirického výzkumu si ověřím ve *čtvrté kapitole* platnost hypotéz, které jsem si položila na závěr teoretické části.

Praktická část je zpracována na základě empirického výzkumu provedeného formou otevřeného rozhovoru - kvalitativním přístupem - směřující k vyvrácení nebo potvrzení předem daných hypotéz vyplývajících z teoretické části. Následuje diskursivní analýza a interpretace do podoby závěrečné zprávy.

Cenný podklad pro zpracování své diplomové práce jsem našla v mnoha pramenech a publikacích zabývajících se danou problematikou. Jsem si vědoma toho, že jsem vzhledem k rozsahu práce nepokryla celou řadu významných autorů. I onomu množství necitovaných a nejmenovaných autorů však patří má úcta i obdiv. I přesto jsem našla v mnou zvolených dílech mnoho inspirace a životní moudrosti, která se snad do jisté míry odráží i v mé práci. Přikláním se k tomu, aby má diplomová práce nebyla brána jako hotová pravda, ale jako pomůcka na cestě za takovou pravdou.

1. Rodina a rodinné vztahy v současnosti

Rodina je na pozadí společenských proměn přirozenou základnou pro biologické, duševní a sociální zrání jedince. Toto zrání se uskutečňuje prostřednictvím sociálních interakcí, které vyplývají ze spoluúčasti na činnostech a na různých událostech osobního, rodinného života. Rodina představuje bohatý a rozmanitý systém vztahů mezi jejími jednotlivými členy, který se rozrůstá a mění v průběhu celého života jednotlivců.

Je nejen odrazem společnosti, ale je utvářena i zevnitř, neboť každý člen sem vnáší vnější vlivy, sám se mění a vyvíjí, působí na své rodinné prostředí a je jím ovlivňován. „Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.“¹

1.1 Pojem „rodina“, funkce rodiny

Pojmové vymezení slova „rodina“ je do určité míry závislé na společenské praxi té či oné doby. Posuneme-li se na časové ose zpět do doby středověku, nalezneme pod pojmem rodina na jedné straně označení „*domácnost*“ (společenství lidí „pod jednu střešou“, jež spolu bydlí, hospodaří a podléhají společné autoritě „hlavě rodiny“), na straně druhé chápání pojmu jako *systemu širokého pokrevního příbuzenství* (velká skupina lidí, která svazkem krve udržovala jednotu moci majetku).

Osvícenství koncem 17. století vztáhlo pojem rodina na celou společnost s tvrzením, že společnost se skládá z rodin. Rodina je vlastně také jakousi společností, která tvoří přirozený stav člověka a dává jedinci základní výbavu pro život.

¹ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 93.

Z výše uvedených definic je patrné, že postrádají psychologický a sociologický aspekt. Pojem „rodina“ do jisté míry definují, ale zcela opomíjejí výchovnou a emocionální složku rodiny. Rodina tvoří bohatou síť biologických, hospodářských, morálních, psychologických a jiným právních procesů, která námi prorůstá a ukotvuje v nás konkrétní chování a postoje.

Definování současné rodiny jako *malé primární sociální skupiny* je problematické. Tradiční měřítko a kritéria přestávají platit. Kritérium spojení muže a ženy svazkem manželským není již nutným základem pro rodinný život a důsledkem je rození dětí mimo legitimní svazek. I přesto taková soužití mohou fungovat jako rodina a plnit důležité funkce rodiny. Podmínkou je však žít pod jednou střechou, kde dochází ke spolupráci v rámci společensky uznávané dělby práce.

Na tomto základě můžeme přijmout vymezení, že „rodina je strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.“² Rodina je přirozeným prostředím, do kterého se člověk rodí a ve kterém přejímá vše, co mu nabízejí rodiče.

„Rodina je jedním z klíčových článků, v němž se experimentuje a učí se soužití s druhými lidmi, osvojuje se umění dialogu s druhým jedincem, tak odlišným a zároveň tak důležitým“.³

Poznáváme zde porozumění, lásku, pochopení, učíme se spolupracovat, získáváme zde důvěru k druhým lidem, morální výbavu, hodnotový systém, cítíme se zde bezpečně a jistě. Jak uvádí I. Možný: „Není zajisté soukromějšího prostoru pro člověka než ten, který chrání jemné předivo vztahů v jeho vlastní rodině.“⁴

² PLAŇAVA, I. *Komponenty a procesy fungující rodiny a manželství*. Československá psychologie, 1994, roč. 39, č. 1, s. 8. In Kraus, B., 2008, s. 80.

³ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 13.

⁴ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 9.

Rodině je dnes věnováno mnoho pozornosti, zejména proměnám, kterými v průběhu historie prochází, hledajíc ukotvení v současnosti. I když rodina prošla během historického vývoje mnoha peripetemi a musela se potýkat s mnoha problémy, zůstává i v 21. století *nezastupitelnou a nepostradatelnou institucí* v životě jedince.

Na rodinu jako elementární článek života jedince je kladeno mnoho nároků a je podrobována kritickému zkoumání, zda plní **základní funkce** na cestě vedoucí k vyvážené osobnosti jedince po všech stránkách.

Je zřejmé, že některé funkce, které má plnit současná rodina, byly dříve potlačeny na úkor jiných nebo byly časem přeneseny na jiná sociální zařízení a instituce. V minulosti zastávala rodina zejména roli domácí výrobní jednotky, převažovala tedy hospodářská a výrobní funkce, která ji nezávisle na emocionálním poutu udržovala pohromadě. Důležitou roli hrála i funkce náboženská, zčásti funkce výchovná a vzdělávací.

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností a plní řadu funkcí, které se vztahují primárně *k jedinci*, členu rodiny, ale plní také určité role ve vztahu *ke společnosti*.

a) Biologicko-reprodukční funkce

Zaručuje biologické trvání společnosti (zachování lidského rodu) a zabezpečuje psychické potřeby muže a ženy. Má tedy význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Můžeme snad do jisté míry říci, že „rodina skrze nás uskutečňuje nějaký obecnější záměr. Snad udržení rodu, který by se dal ještě popsat v termínech genetiky, snad slovy už ne úplně popsateľný záměr udržení lidství.“⁵

b) Emocionální funkce

Souvisí s uspokojováním takových potřeb a nároků jako je citové zázemí, porozumění, ochrana, péče, pocit lásky, bezpečí a jistoty. V této funkci je rodina prakticky nenahraditelná.

⁵ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 95.

c) Sociálně-ekonomická funkce

Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Zajišťuje a uspokojuje materiální potřeby ve společné domácnosti a poskytuje přiměřené hmotné zabezpečení. Jednotliví členové rodiny se v rámci svých povolání zapojují do výrobní i nevýrobní sféry ekonomiky daného tržního hospodářství a současně se rodina stává důležitým spotřebitelem, na němž je do jisté míry závislý trh.

d) Kulturní funkce

Rodina uchovává a předává svým potomkům kulturní dědictví, morální postoje a hodnotovou orientaci, která je provází celým životem.

e) Socializační funkce

Rodina je „první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti.“⁶ Rodina tedy vytváří pro jedince specifické výchovné a socializační prostředí. Základem socializační funkce je umění žít dohromady a navazovat vzájemné vztahy na principu nesobecké lásky.

„Člověk je přece bytost společenská, která potřebuje vztahy a není schopna nekomunikovat.“⁷

f) Výchovná a vzdělávací funkce

Zahrnuje celkovou péči o děti, jejich výchovu a připravuje dítě na vlastní život.

g) Funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská)

Spočívá v zajišťování základních životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) všech členů rodiny. Rodina je místem ochrany, bezpečí, jistoty, pochopení a porozumění.

h) Funkce společenská

Rodina je základní buňkou společnosti.

⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 82.

⁷ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 13.

i) Funkce relaxační, rekreační (zábava)

Rodina by měla pamatovat na relaxaci, rekreaci a zábavu. Plnění této funkce se zrcadlí na způsobu trávení volného času, jakým zájmovým aktivitám se společně rodina věnuje, jak tráví dovolené apod. Při společných aktivitách se pozitivně upevňují rodinné vztahy, děti se učí kooperaci, pomoci druhým a přenášejí si návyky trávení volného času do dospělého věku.

Funkce současné rodiny se vzájemně doplňují a prolínají. Tvoří do jisté míry otevřený systém se vzájemnými vazbami mezi sebou. Do tohoto systému zasahuje prvořadě rodina, dále také společnost a společenské instituce, v jejichž popředí je škola.

1.2 Tradiční versus moderní rodina

Tvář současné rodiny poznamenala celá řada procesů probíhajících ve společnosti. Přes momenty ekonomické, sociální až po zdravotní. Převládají názory o rozpadu rodinných struktur v porovnání s tradičními aspekty rodinného života, které byly zárukou sociálně-psychologické stability rodiny. Přesto je rodina i nadále „archetypem instituce zajišťující nezbytnou míru stability a kontinuity sociálního systému v proudu historických přeměn.“⁸

Máme-li srovnávat tradiční a moderní rodinu, musíme brát v potaz kontext, ve kterém se rodina nacházela, ve kterém vnitřně žila. Nikde v literatuře, s kterou jsem pracovala, jsem nenalezla časové zasazení tradiční rodiny. Podrobujeme-li tedy současnou rodinu kritice, musíme nejprve ukotvit na časové ose tradiční rodinu. Domnívám se, že tradiční rodina je spojována s koncem 19. a počátkem 20. století.

Klasická rodina byla sevřena do poměrně úzkého rámce, kterému se měl jednotlivec přizpůsobit. Vyžadovala od obou partnerů celoživotní monogamní vztah, v němž byly jasně vymezeny role muže a ženy. Takovému vymezení dnešní rodina neodpovídá, dochází ke zřetelnému rozvolnění jak v oblasti monogamního svazku na straně jedné, tak i v jasném vymezení rolí partnerů.

⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 63.

Tradiční rodina měla definovaný pevný řád, rodinný i společenský. Odchylky od tohoto řádu byly pod silnou sociální společenskou kontrolou. Manželství se nezřídka uzavíralo z majetkových důvodů a týkalo se především výchovy dětí, vedení společné domácnosti a sdílení společných zkušeností. Na povrch byla tedy tradiční rodina vyváženou společně žijící malou skupinou lidí spojenou pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami.

Chceme-li kriticky nahlížet na rodinný život, ať už dříve či nyní, musíme své poznání začít pochybováním a nesmířit se s nabízenou „pravdou“. Tradiční rodina je mnohými autory považována za vzor, od kterého se moderní rodina odchyluje. Kde však bereme záruky, že byla dodržována monogamie muže a ženy svázaná manželským slibem? Možná to byl jen silný sociální tlak, který postavil hráz rozvodovosti a nutil setrvat v rodinném svazku i za cenu osobního neštěstí.

Podíváme-li se zpět do minulosti, nalezneme možná genetický klíč, který nám otevře cestu k pochopení rodinných problémů v současnosti.

Vztahy mezi rodiči a dětmi v rodině *období středověku až asi do 16. století* měly zcela jiný ráz než dnes. Prvních několik málo let života trávil dítě zřejmě v těsném kontaktu se svou matkou nebo jinou ženou (kojnou), která splňovala všechny jeho fyzické i psychické potřeby. Samotné přežití dítěte bylo závislé na takovéto bezprostřední mateřské péči. Jakmile však tyto povinnosti ze strany matky pominuly, stávalo se dítě malým dospělým a přestalo náležet svým rodičům. Odcházelo do uřednické služby.

Jako učeň mělo dítě úzké vztahy k lidem mimo vlastní rodinu, k členům skupiny, k níž patřilo a s níž se dokonale identifikovalo, jejíž hodnoty a normy absolutně přijímalo. Často lnulo silněji ke svému pánu, u něhož sloužilo, než k matce a otci, a bylo k němu vázáno solidaritou na život a na smrt.

Rodina byla spíše nástrojem vlastnictví věcí i lidí, přirozeným místem výroby, a zahrnovala celou skupinu příbuzných i služebnictva. Ostatně i stát – celá organizovaná společnost – byla chápána jako celek složený hierarchicky z takových patrimonálních, institucionálních rodin.

Od 16. či 17. století do poloviny 19. století dochází v Evropě k pronikavé přeměně rodiny, a tím i ke změněnému postavení dětí ve společnosti. Rodina postupně přestává být místem výroby a institucí předávající jméno, výsady a vlastnictví. Začíná se v stále větší míře zajímat o dítě a pociťovat povinnost vůči němu a vůči jeho výchově.

Psychický vývoj a citové zásobení dítěte, které brzy odcházelo z domova, které často přijímalo místo mateřské osoby kojnou, vlastní rodiče poznalo až po návratu do vlastní rodiny, kam přicházelo jako cizinec a kde zpravidla před ním už měl své pevné místo sourozenec, bylo nepochybně jiné, než je tomu u dítěte dnešního. Vztahy, které si vytvářelo k rodičům a ke světu kolem, byly také nepochybně jiné, než k jakým má příležitost dnešní dítě ve své takzvané nukleární (malé) rodině, skládající se výhradně z rodičů a jejich nedospělých dětí.

Demokratizace rodiny v *19. a 20. století* souvisí s několika vzájemně propojenými procesy. Patří mezi ně industrializace, demografická revoluce, urbanizace, šíření jiných hodnot, růst sociální mobility, demokratizace aj.

Dvacáté století přineslo pronikavé změny v organizaci rodinného života a zasáhlo silně sociální role rodičů.

Tradiční vymezení rolí muže a ženy vycházelo ze zaryté představy muže jako živitele a nepředpokládalo ženskou angažovanost na trhu práce. Je zřejmé, že vyrovnávání společenského postavení muže a ženy s sebou neslo a nese mnohé genderové konflikty. Muž ztrácí dřívější mocenské postavení v rodině a je oslabována jeho otcovská autorita. Tím se posiluje vliv ženy v domácnosti, což vyvolává mezi partnery mnoho konfliktů. Neznamená to však, že by muž ztrácel v rodině na svém významu. Muž a žena jsou dnes rovnocennými partnery ve všech oblastech.

Současná rodina je bezpochyby založena mnohem více na emocionalitě a citových vztazích než na pragmatickém uvažování. Proto je do jisté míry křehčí a náchylnější k rozpadu. V dnešním moderním světě začíná manželství láskou, pokračuje výchovou dětí a končí často majetkovými spory v době, kdy všechna láska mezi partnery dávno vyprchala.

Instituce rodiny trvá několik desítek tisíc let. Každá doba má nepochybně poněkud jiné pojetí manželství, poněkud jiné pojetí dětství, poněkud jinak jsou rozloženy příležitosti, nároky a zátěže. Poněkud jiné je to, co se od dítěte a rodičů očekává, jiný je ideál dětství, jiné chování je pokládáno za žádoucí či vzorné a jiné za nepřijatelné či za nesnesitelné. V každé době mají děti jiná trápení a starosti, jejich vývoji hrozí poněkud jiná úskalí nebezpečí, ale také se jim vždy otevírají poněkud jiné zdroje podnětů, uspokojení, bezpečí, společenské hodnoty.

1.3 Proměna rodiny ve 20. a 21. století

V posledních letech došlo k výraznému vzestupu ve vývoji vědeckých poznatků zasahujících všechny oblasti života společnosti. V návaznosti na tento vývoj dochází k rozpadu rodinných struktur. Otevírá se před námi velmi rozsáhlá a obtížná problematika.

Proměny rodiny můžeme shrnout do několika zásadních bodů:

❖ **Demokratizace**

Vztahy v rodině se uvolňují, nerozvíjí se v rovině autority a podřízenosti, ale převažují vztahy mezi rodiči a dětmi na bázi partnerské až liberální. Dochází ke zrovnoprávnění muže a ženy a s tím k rostoucí emancipaci žen. Mizí jasně vymezené role muže a ženy, dochází často k anarchii, nerovnosti rolí. Dítě je považováno za překážku nebo naopak za luxus.

❖ **Dezintegrace**

Rodina je méně soudržná, vytratily se chvíle pro vzájemný dialog, naslouchání a společně trávený volný čas. Rodiče mají vlivem náročného zaměstnání méně času na děti. Neprožívají společně radosti a starosti, žijí vedle sebe nikoli spolu.

❖ **Atomizace**

Společně trávený čas rodiny je eliminován, každý člen rodiny má „svůj život“ vedle rodinného (přátel, zájmy).

❖ **Izolovanost**

Dnešní rodina je nazývána jako nukleární, atomární, tj. malá, tvořená rodiči a dětmi. Rozpadají se velké rodiny svázané příbuzenskými svazky. Rodina je izolovaná nejen od příbuzných, ale zpřetrhávají se i sousedské vztahy. Důsledkem je labilita a ztráta pevnosti vztahů.

❖ **Technizace**

Technický pokrok se promítá do života celé společnosti, rodiny nevyjímaje. Na jedné straně ulehčuje život, na straně druhé ho komplikuje.

Měli bychom mít na paměti, „že technizace společnosti nesmí vést k narušení citových vztahů mezi rodiči a dítětem, naopak, čím komplikovanější jsou společenské struktury, tím pevnější musí být citová stabilita rodiny, která zůstává základním článkem společnosti.“⁹

❖ **Konzumní styl života**

Konzumní styl života je do jisté míry spojen s tempem ekonomického a technického růstu. Charakteristická je honba za ekonomickým standardem, soutěživost až rivalita, snaha vyrovnat se druhému, být lepší, až za hranicemi norem.

Rodina tráví v nemalé míře volný čas a víkendy v supermarketech. Dochází k redukci relaxační a rekreační složky volného času.

Rodiče tráví s dětmi méně času, což kompenzují penězi nebo materiálními věcmi. Místo tváře rodiče spatřuje dítě častěji „tvář“ televize nebo počítače.¹⁰

V našem životním prostředí se mění pracovní technologie, stoupají nároky na intelektové schopnosti, mění se zátěže, hrozby a nebezpečí. Více než kdykoli dříve záleží tedy na přípravě dítěte pro společenské úkoly, které na ně v dalším životě čekají. Musí být samozřejmě připraveno výchovou, vzděláním i vyspělostí své osobnosti – citovou zralostí a vyrovnaností, porozuměním pro druhé lidi, společenskou a pracovní odpovědností. To vše se rodí v dětství, a především tehdy, jestliže děti vyrůstají v rodinném prostředí citově vřelém a stálém.

⁹ LISÁ L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicem, 1986, s. 5.

¹⁰ KRAUS, B. Přednášky ze sociální pedagogiky IMS Brno, akademický rok 2005/2006.

Vlivem změn ve společnosti dochází ke změnám vztahů uvnitř rodiny. Současná manželství jsou založena na emocionálních vztazích, nikoli na ekonomických a rodinných zájmech. Jakmile láska vyprchá, manželství se rozpadá bez ohledu na společné potomky.

Ivo Možný vysvětluje vznik neúplných rodin a bezdětných manželství analogií z chemie: „Nenasycené sociální molekuly a vysoký podíl neobsazených vazeb je příhodným stavem k vytváření složitějších řetězců, jež vyvažují partikulární procesy způsobené nestálostí vazeb v nukleární rodině, vyšší pohyblivostí populace a dramatickou dynamikou sociálního vývoje.“¹¹

Proměny, kterými rodina prošla, nám může poodhalit diferencované a analytické posuzování závažnosti jednotlivých aspektů vyplývajících z níže uvedených stránek rodinného prostředí.

1. **Demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí** zahrnují v našem pojetí především dva okruhy problémů:
 - celkovou strukturu rodiny (včetně věku) a aspekty vyplývající z působení otce, matky, sourozenců, případně prarodičů – jde především o úplnost či neúplnost rodiny, ale také např. o počet dětí,
 - vnitřní stabilitu rodiny (všechny roviny vnitřních vztahů) jako základnu emocionální atmosféry rodinného prostředí a předpoklad existence a přirozeného rozvoje všech dimenzí rodinného života.

2. **Materiálně-ekonomické faktory rodinného prostředí** můžeme rozdělit do několika skupin:
 - zaměstnanost (profese) rodičů, otců i matek, a vliv této skutečnosti na děti,
 - charakter a kvalita bydlení, vybavení domácnosti,
 - finanční zajištění,
 - individuální spotřeba rodiny jako součást životního stylu,
 - vliv techniky a technických prostředků na život rodiny a některé další oblasti, např. materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí a pro jejich přípravu do školy apod.

¹¹ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 27

3. V **kulturně-výchovné oblasti rodinného prostředí** se odráží především:

- hodnotová orientace a vzdělání rodičů,
- životní styl, především v souvislosti s využíváním volného času,
- míra pedagogizace rodinného prostředí, patrná např. z využívání pedagogických prostředků, a některé další podmínky, které mají vliv na vytváření postojů dětí k lidem, ke vzdělání, práci, kultuře, politice a životu vůbec.¹²

Na základě těchto uvedených oblastí můžeme diagnostikovat rodinné prostředí a stanovit cestu k jeho optimalizaci.

1.4 Charakteristika a znaky současné rodiny

Rodina zůstává i v současnosti privilegovaným místem lásky, ochrany a výchovy. Každý se snaží svému partnerovi, dětem, rodičům dát to nejlepší, co má. Všichni máme v sobě zakořeněný ideál harmonického vztahu. A přesto nás setkání s nevyhnutelnými konflikty reality zcela vykoledí.

V dnešním světě se klade velký důraz na získávání poznatků a dovedností. Ale naproti tomu se nám dostává nedostatek vzdělání v umění společného soužití, neosvojujeme si umění dobře komunikovat s druhými lidmi, mít přátele, reagovat na agresivitu, zvládat neshody, dokázat se uplatnit a přitom nepoškozovat druhého. Toto vzdělání by mělo být primárně součástí rodinné výchovy a mělo by odhalovat možné vznikající problémy v technizovaném světě.

¹² KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 86.

Do obrazu dnešní rodiny se promítá celá řada skutečností a důležitých momentů.

❖ **Snížená stabilita rodiny**

V posledních letech dochází vlivem objektivních (sociální a ekonomický tlak, emancipační proces, vzrůstající ateismus) i subjektivních důvodů k silnému nárůstu rozvodovosti. Jeden z hlavních subjektivních důvodů rozpadu manželství uvádí i psycholog Z. Matějček: „Dnešní mladá manželství se více než kdykoliv dříve zakládají na citových vztazích – a bez citových vztahů se rozpadají.“¹³

❖ **Nízká připravenost pro rodinný a partnerský život**

Jedinec si vytváří ideál partnera i rodiny, který je vzdálený od skutečnosti. Není schopen zvládat běžné rodinné zátěžové situace, od problémů utíká místo jejich řešení, je nedůsledný a není schopen nést odpovědnost za své činy.

Dnešní rodič ví z různých publikací mnoho o výchově, „zato ví pramálo o vývoji dítěte. Z toho samozřejmě pocházejí problémy. Jinými slovy: v dětském chování a jednání se neodráží jen rodičovský styl výchovy; vzorce dětského jednání jsou zároveň projevy vývojového stupně, na němž se dítě právě nachází, a jsou také výrazem jeho temperamentu, charakteru a individuality.“¹⁴

❖ **Mění se celková struktura rodiny**

Typická domácnost je tvořena rodiči a dětmi – rodina má nukleární charakter, omezují se vícegenerační soužití. Klesá počet dětí v rodině.

❖ **Množství funkcí rodiny převzaly jiné instituce**

Jedná se o funkci vzdělávací, částečně výchovnou (např. škola, výchovná zařízení), výrobní (státní a soukromé podniky) a pečovatelskou (např. nemocnice, domov pro seniory).

❖ **Pokles významu rozšířených rodin a jiných příbuzenských rodin**

¹³ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER J. *Výpravy za člověkem*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981, s. 9.

¹⁴ ROGGE, J. U. *Výchova dětí krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 9-10.

❖ **Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu**

Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se počet partnerských svazků žijících mimo manželství.

❖ **Všeobecně se rozšiřují práva dítěte**

Práva dítěte jsou zakotvena v tuzemském i v mezinárodním právu (Deklarace práv dítěte, Úmluva o právech dítěte, Zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně, aj.).

❖ **Rozvoj antikoncepce a plánovaného rodičovství**

Ubývá nechtěných těhotenství s rozvojem antikoncepčních prostředků, partneři si narození potomka plánují s ohledem na jejich životní situaci.

❖ **Proměny v organizaci rodinného cyklu**

Mateřství je stále více posouváno do vyššího věku a děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití.

❖ **Přibývá dvoukariérových manželství**

V důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti si oba manželé budují svou vlastní profesní kariéru. Přispívá k tomu i vysoká zaměstnanost žen.

❖ **Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí**

❖ **Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu, časová zaneprázdněnost rodičů**

V důsledku pracovního nasazení rodičů, které je náročné na čas, se zkracuje doba společného trávení času s dětmi a dalšími členy rodiny. Problematickou otázkou zůstává využití a trávení volného času s ohledem na jeho kvalitu.

❖ **Sílící diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně**

Mnoho domácností se vyskytuje v nižších příjmových pásmech. Finanční problémy řeší půjčkami, zadlužením. Finanční otázka rodiny se promítá i do sociálního začlenění či vyloučení ze společnosti.

❖ **Manželství vychází z představy romantické lásky**

Manželství jsou zakládána na vzájemné osobní přitažlivosti, oboustranném citu partnerů. Silná emocionalita však provází i mnoho rozvodů v případech, kdy nejsou naplněna očekávání, a je kladen důraz na osobní uspokojení.

❖ **Rodina je založena více na citových vazbách**

Mezi rodiči navzájem a dětmi vzniká velmi silná citová vazba, která je východiskem citové výchovy v rodině.

❖ **Rodina je obvykle patrilinéární a neolokální**

Patrilinéarita spočívá v tom, že děti dostávají jméno po otci a také majetek se obvykle dědí po mužské linii. Neolokalita znamená, že se novomanželé stěhují na nové místo, do nové domácnosti a nežijí společně s rodiči.

Spolu s uvedenými faktory působí na rodinný život celá řada dalších, jako je například otázka proměn životního způsobu, urbanizace a bytová problematika, sociální politika a další.

I přes všechny proměny je rodina i nadále považována za základní buňku společnosti a za bezpečný přístav každého z nás.

1.5 Dílčí závěr

Rodina a rodinné vztahy podléhají změnám, které s sebou přináší postmoderní společnost v celosvětovém kontextu. Současná rodina se vzdaluje od tradičního pojetí rodinného života s jasně vymezenými rolemi a pravidly. Proměny rodiny můžeme shrnout do několika zásadních bodů: demokratizace, dezintegrace, atomizace, izolovanost, technizace, konzumní styl života. Vedle těchto faktorů charakterizuje moderní rodinu snížená stabilita, dvoukariérová manželství, nízká připravenost na rodinný život, plánované rodičovství, neolokalita, rozchod s tradicemi aj.

Rodina prochází silným přerodem, který zasahuje celou její vnitřní strukturu po stránce kvalitativní i kvantitativní. Návrat k tradiční rodině není možný. Nezbyvá tedy, než se s novými riziky a příležitostmi vyrovnat. Jistotou zůstává, že má současná rodina stále své nezastupitelné místo ve výchově dětí a v celém procesu socializace.

2. Moderní doba a její vliv na utváření rodinných vztahů

Moderní doba klade na nás a naše děti stále vyšší nároky. Musíme se vyrovnávat a čelit stále novým rizikům, požadavkům a změnám, a to doslova na každém kroku. Je zřejmé, že tyto aspekty zasahují a ovlivňují rodinu a utváření mezilidských vztahů uvnitř této „nejsoukromější instituce“.

Rodina nežije izolovaně. Je zapojena do mnoha společenských okruhů. Slovy Z. Matějčka rodina „vychovává, ale sama je svým způsobem také „vychovávána“.“¹⁵ Znamená to, že všichni členové rodiny dohromady, ale i každý z nich zvlášť, jsou výchovně formováni svými vztahy k okolnímu světu a vztahem okolního světa k nim. V interakci s tímto světem si neustále dotváříme své „sebevědomí“, svou představu „spravedlnosti“, a svých chováním a svými postoji je předáváme dětem.

V tomto smyslu se celá morálka společnosti odráží v životě rodiny a prostřednictvím rodiny působí na výchovu dítěte. Působí však i prostřednictvím školy, televize, rádia, sportovních klubů, uměleckých kroužků, družin, státních institucí, ale i prostřednictvím anonymní veřejnosti, s níž se rodiče a děti setkávají v běžném životě – na ulici, v autobuse, v obchodě, v čekárnách u lékaře atd. Z uvedeného vyplývá, že výchovu dítěte nelze oddělit od celkového morálního stavu společnosti v dané době. Od vztahu rodičů a dětí dospíváme nakonec ke vztahu dítěte a celé společnosti „vychovatelů“. Společnost má tedy, vedle každého z nás, také velmi vážnou morální odpovědnost za výchovu každého dítěte a každého vychovatele.

2.1 Technizace a konzumní styl života rodiny

Společnost se neustále vyvíjí, objevuje nové a překonává staré, aby učinila další krok v dějinách lidstva. Tvář světa se neustále mění a to, co platí dnes, nemusí platit zítra. Koloběh změn se otiskuje do našich životů a ovlivňuje naši osobní i profesní stránku. To, co je nyní pro nás běžné, bylo před stovkami let nemyslitelné. *Věda a výzkum* ve všech oborech dosahují převratných výsledků, jež nám do jisté míry zajišťují komfortní život.

¹⁵ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 4. vyd. Praha: Portál, s.r.o, 1995, s. 100.

Konzumní společnost se stala civilizačním rysem současnosti. Předpokládá ve vyspělé civilizaci „jistou ekonomickou úroveň masového spotřebitele a svým způsobem odráží zvýšenou životní úroveň.“¹⁶ S konzumní společností je spojen i jev nazývaný hedonismus, jeden z rysů naší civilizace. Promítá se i do rodinného života. Rodina se stala spotřební jednotkou uspokojující společné i individuální „slasti“.

Stav společenského i přírodního prostředí je výsledkem činnosti člověka a rozvoje civilizace za celou dobu její existence. Člověk ztratil svou přirozenou závislost na přírodním prostředí a rozvinul zprostředkovanou závislost na umělém prostředí, které si sám vybudoval.

Kulturní rozvoj a civilizační pokrok naráží na omezenou kapacitu přírodních zdrojů, jež má lidstvo k dispozici. *Devastace přírodního prostředí* a hrozivá ekologická situace je vážným problémem moderní a postmoderní doby. Současně se dostáváme do situace, kdy se aktuální prostředí obrací proti nám a ohrožuje naši existenci. Zasahuje negativně způsob a rytmus našeho života, poškozují lidský organismus, deformují lidské vztahy.

Charakteristickým znakem dnešního člověka je *závod se sebou samým*. Neustále se zvyšující životní tempo a nároky jsou kladeny na jedince nejen v souvislosti s pracovním životem, ale i s životem rodiny, na kterou je přenášena řada úkolů a funkcí, jež dříve plnila společnost. Jedinec si musí umět svůj čas organizovat a plánovat tak, aby se nemohl plně věnovat práci i rodině. V mnoha případech je to velmi náročné a nesnadné.

V posledních letech dochází k velkému nárůstu informací, které mj. souvisí s rozmachem komunikační sítě a celkovou medializací našeho života. *Informační exploze* umožnil technologický rozvoj, který vytvořil umělý znakový svět odlišný od reálného.

Technizace zasáhla naše životy velmi silnými zbraněmi. Přináší nové požadavky na pracovní i mimopracovní činnosti.

¹⁶ MÜHLPACHR, P. *Problémy současné společnosti*. Brno: IMS, 2004, s. 7.

Ekonomický, potažmo i technický pokrok, se promítl nepochybně do života rodiny. Snaha udržet si ekonomický standard a neustále ho zvyšovat, se odráží v množství času stráveného v práci. Člověk má stále méně času na rodinu a nezbývá mu čas ani na to, aby se zamyslel, a to především nad sebou samým. Náhražkou rodičů se stávají média v podobě počítače a televize. Problematickou otázkou zůstává i *kvalita trávení volného času*. Ta se odráží do vytváření vztahu mezi rodiči a dětmi. Tento vztah bývá výdobytky moderní doby narušen. Děti a rodiče se od sebe „vzdalují“, dochází k oslabování sociálních vazeb, nastává krize komunikace.

2.2 Krize rodinné komunikace

Umění mezilidské komunikace je základním předpokladem pro bezproblémové začlenění jedince do společnosti, pro zvládání hrozících střetů hledáním konsensu a pro celkovou orientaci člověka v životě. Ke zvládání mezilidských vztahů je třeba toto umění ovládat. Informační exploze, problémy generační a globalizační, sociální segregace, konzumní styl života, technizace přispívají ke krizi nejen v rodinné komunikaci, ale v mezilidské komunikaci obecně.

Bez schopnosti porozumět lidskému znakovému systému v rovině *verbální i nonverbální*, by byl jedinec odsouzen žít na okraji společnosti. Komunikace nám umožňuje pochopit složitost životní situace a nalézt její optimální řešení.

Dle slov Z. Matějčka je člověk „svou podstatou bytost společenská – zoon politikon. Od prvních hodin a dnů svého života po narození projevuje netušenou schopnost vstoupit v dialog se svými rodiči i jinými lidmi a skutečně také takový „rozhovor“ vede ve stále složitější a jemnější podobě, je-li mu k tomu poskytnuta příležitost.“¹⁷ Právě poskytnutí takové příležitosti vstoupit v dialog, je pro budoucí život dítěte velmi podstatná.

¹⁷ MATĚJČEK, Z., LANGMEIER J. *Výpravy za člověkem*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981, s. 66.

Kvalita komunikace je silně poznamenána průnikem nových informačních technologií a medializací celého světa. Oboustranná komunikace aktérů je nahrazována jednostrannou, plytkou komunikací, kterou zprostředkovává televize, internet a počítač. Ve společnosti vzniká komunikační bariéra, která má svůj základ již v rodině. Vychovatelé si někdy plně neuvědomují, jak důležité je učit dítě vést dialog, zvládat argumentaci a hledat kompromisní řešení. Slovní zásoba dnešních dětí je málo rozvinutá. Příčinou je i to, že rodiče dětem nečtou pohádky a tím nerozvíjí jejich fantazijní svět dobra a zla.

Komunikace pomáhá vybudování dobrého vztahu v rodině. „Jestliže chceme, aby vztahy v rodině byly živé a zdravé, měl by každý pečovat o sebe, naslouchat druhému a mluvit řečí „já“.“¹⁸ Pozornost je třeba také věnovat *mimoslovním sdělením*. I párový vztah mezi mužem a ženou je vedle fyzického vztahu „založen a udržován v podstatné míře na nonverbální, mnohoznačné, plynulé a kontextuální komunikaci mezi dvěma bytostně si rovnými lidmi. Milování samo je kvintesencí takové komunikace.“¹⁹ Vzájemná komunikace mezi rodiči a dětmi je základem jejich vztahu v rodině.

Zásady komunikace pomáhající kvalitě vztahu:

- **Věnujeme pozornost mimoslovním sdělením**

Tón hlasu sděluje někdy mnohem více než vyslovená slova.

- **Přikládáme význam komunikaci pozitivním dotykem**

Sdělení dotykem je také nezbytné k vytváření a posléze k udržení vztahu – počínaje stadiem plodu, při kojení, když dítě masírujeme, lechtáme, laskáme, když se dítě škádlí se sourozenci nebo rodiči. Svá slova spíše zdůrazníme tím, že se k druhému přiblížíme, dotkneme se jeho ruky, než když použijeme silná slova. Vezmeme-li dítě do náruče, můžeme tím vyjádřit různá sdělení.

¹⁸ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 37.

¹⁹ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 94.

- **Připustíme možnost říci „ne“**

Komunikace by měla být upřímná a průzračná. Využíváme možnosti mlčet a pozorovat. Prudká reakce na nepříjemné chování může například přerušit vztah a může se také ukázat jako neúčinná. Než začneme jednat, je dobré svá slova zvážit, a tudíž dát váhu i svým činům.

I ticho „mluví“. Mlčení také ovlivňuje komunikaci a může být pozitivní.

- **Dáváme přednost otázkám s „jak“**

Je dobré vyvarovat se vyslýchání a uzavírání se do otázek „proč“, které často obsahují pochybnost, nebo dokonce obvinění a udržují komunikaci na úrovni rozumu, místo aby vyzývaly k „inteligenci srdce“.

- **Snažíme se nesrovnávat dotyčnou osobu s druhými**

Některá srovnání zraňují a druhého ponižují.

- **Vyvarujeme se soudů a zesměšňování**

Odsuzování druhého působí ve vztahu jako jed. Druhého znehodnocuje, ten se uzavírá do sebe a dospívá k zatrpklosti.

- **Přikládáme význam druhému a jeho jednání**

Místo abychom druhého ponižovali a hledali na něm chyby, snažme se pochopit jeho potíže, přikládat význam jeho schopnostem a povzbudit ho.

- **Bereme na vědomí problémy a vytváříme si odstup**

Problém je třeba vzít na vědomí, zjistit v čem je problém, udělat si odstup a hledat náhradní řešení. Místo „spontánní reakce“ jednejme věcně a klidně. Takto vneseme do vztahu laskavost a důslednost.

- **Pouštíme se do problému, a ne do osoby**

- **Zjišťujeme vzájemné odlišnosti, říkáme si o nich**

- **Respektujeme odlišnosti druhého a přijímáme je**

Respektujeme odlišné pocity, odlišná chování a potřeby, odlišné hodnoty a tvrzení.²⁰

Tyto zásady komunikace, které přispívají ke správnému budování vztahu mezi komunikujícími partnery, by měly sloužit k zamyšlení nad jednotlivými stránkami vedení dialogu. I když jejich výčet není jistě konečný, mohou nám otevřít cestu ke komunikaci založené na nesobeckosti a na respektování druhého.

2.3 Hodnoty a hodnotová orientace

Otázka hodnot a utváření hodnotového systému se jeví jako klíčová pro další vývoj společnosti. Je zřejmé, že došlo během několika desetiletí k posunu v hodnotovém žebříčku jednotlivců. *Hodnotová orientace* se vyvíjí pod tlakem konzumní, spotřební společnosti, která stírá ryzí hodnoty (vzájemná pomoc, kooperace, empatie, skromnost aj.) a otupuje falešnými vzory v reklamách a mediích.

Mladí lidé žijí „přítomným okamžikem“ a uspokojují své potřeby založené na osobní rozkoši a slasti. Neplánují budoucnost a neřeší minulost. Podléhají klamavým reklamám bez utváření vlastních názorů a postojů. Drží se diktátu společnosti, který potlačuje jejich individualitu, jedinečnost. Lidé nejsou ochotni zdolávat překážky na cestě za svým cílem. Volí nejjednodušší varianty, řešení problémů je vyvádí z míry a nejsou připraveni nést odpovědnost za své činy. Společenská angažovanost v jiný prospěch než vlastní mizí a převažuje celková pasivita.

V procesu společenských proměn se v rodině vytváří určitá hodnotová atmosféra. Vztahy v rodině jsou rozvolněnější než dříve. Každý z členů rodiny se snaží uspokojit své potřeby bez ohledu na ostatní a na povinnosti vůči rodině. Chybí silné pozitivní vzory a příklady. Členové rodiny neumějí naplnit „kvalitně volný čas“. Liberálnější a otevřenější postoj k sexualitě a všeobecné hledání osobního uspokojení má za důsledek strmě rostoucí křivku rozvodovosti. Lidé problémy neřeší a utíkají od nich.

²⁰ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 37-39.

Můžeme konstatovat, že základní hodnoty jako zdraví, rodina jsou do určité míry stabilní. Totéž ovšem neplatí o hodnotách jako je empatie, participace, altruismus, pomoc bližním, životní prostředí, smysluplná a tvůrčí práce a další. Každý by se měl na chvíli zastavit a zamyslet se nad sebou samým, zda život, který žije, je skutečně jeho.

2.4 Dílčí závěr

Technizace a konzumní společnost se vedle dalších aspektů moderní doby jako je ekologická devastace, rozvoj informační a globalizace, stala hojně diskutovaným rysem současné společnosti. Rozvoj ekonomiky a techniky souvisí s jistou ekonomickou úrovní masového spotřebitele a s celkovým životním stylem. Ten se promítá do rodinného života. Dochází ke změnám v hodnotovém žebříčku a nastává krize v komunikaci. Rodinné vztahy jsou labilnější a rozvolněnější. Převažuje individualismus, touha po osobní svobodě, sobectví.

Právě v této době se zvyšuje potřeba existence harmonických rodinných vztahů a uspokojivých sociálních vzorců, které budou předávány dalším generacím. Jedinečnost rodinného prostředí a rodinné výchovy je nesporná a ničím nenahraditelná.

I přes všechny momenty, které se negativně prokreslují do rodinného života a do budování vztahů mezi rodiči a dětmi, neztratila rodina nic na svém významu a zůstává nadále místem sociálního bezpečí a jistoty.

3. Interakce mezi rodiči a dětmi

Rodina představuje prostor, jež je tvořen bohatou vztahovou sítí mezi rodiči a dětmi. Vznikají zde intenzivní sociální vazby, chování lidí zaměřené vůči sobě navzájem, které provázejí člověka celým životem a předurčují jeho budoucí život, neboť jedinec se vyvíjí ve vztahu.

Vztah mezi rodiči a dětmi není jednostranný. Je založen na vzájemném působení. „Existuje „já“, existuje „ten druhý“ a mezi nimi je „vztah“.“²¹ Rodina potřebuje privilegované chvíle pro pěstování vztahu mezi rodiči a dětmi. Více než přítomná kvantita se však počítá kvalita přítomnosti, kvalita vztahu.

3.1 Otázka rodičovství

Snad nejtěžším a nejzávažnějším úkolem rodičů je pomoci svým dětem, aby se z nich staly vyspělé společenské bytosti. Jedinečnost každého dítěte i naše vlastní a faktory dané individuálním prostředím i situací rodiny, spolu s dalšími vnějšími i vnitřními okolnostmi, komplikují proces dospívání, který je sám o sobě dost složitý.

„Děti nepřicházejí na svět jako nepopsaný list. A je to tak dobře....Děti jsou popsané listy. V každém takovém listě jsou vepsány základní charakteristické znaky dítěte jako jedinečné bytosti. Rodiče však nejsou přebyteční: jejich úloha spočívá v tom, aby popsané listy svázaly v knihu života platnou pro první léta. Nic víc, nic méně.“²²

Výchova dětí je pro rodiče životní výzvou. Rodiče mají v rukách budoucnost svého dítěte. Vytvářejí mu prostředí domova, nejsoukromějšího místa na světě, ve kterém se dítě stává jedincem s novou kvalitou po stránce emoční, sociální a intelektuální.

²¹ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 35.

²² ROGGE, J. U. *Výchova dětí krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 9-10.

Být rodičem vyžaduje určité přizpůsobení. Narození dítěte otřese našimi zvyky, hodnotami, postavením, rolemi. Přejídná doba této změny statutu je každým z nás objevována tápavě a nejistě. „Vzhledem k tomu, že současné manželství je postaveno v zásadě na logice lásky a osobní vděčnosti a nestojí už na rodinných a ekonomických zájmech, frustrace způsobená nedostatkem komunikace, rytmem současného způsobu života, nahromaděné záštky a zatrpklosti mohou být potrestány příklonem k činu: k žádosti o rozvod.“²³

Populární literatura o výchově, vychovatelské příručky a časopisy pro rodiče jistě prohlubují znalosti rodičů o výchově, nezdídka jsou jim také předkládány návrhy ideálních řešení situací, které se však ne vždy dají aplikovat do praxe. Rodiče pak zažívají pocity méněcennosti a připadá jim, že selhali. Dnešní rodič ví mnoho o výchově, ale málo o vývojových stupních, které jsou výrazem temperamentu, charakteru a individuality dítěte. Rodiče musí přijímat děti takové, jaké jsou, a ne takové, jaké by je chtěli mít.

Je pravdou, že příchod nového člena rodiny je někdy provázen strachem, nejistotou, ale to vše je bohatě kompenzováno radostí, láskou a pocitem „vnitřního krásna“, který se ozve s prvním výkřikem našeho potomka. Otevře se nám nový svět, který dá našemu životu nový rozměr. Objevujeme společně s dítětem krásy života a prožíváme jej naplno. Předáváme dítěti kus sebe a ono zase dává kus sebe nám. *Mateřstvím* si třídíme hodnotový systém a upevňujeme svazek s partnerem.

„Tajemství života, které sledujeme, a možnost předjímat budoucnost nového člověka rozvíjí mravní názory rodičů, ukládá jim zcela nová pravidla sebeovládání, zodpovědnosti a působí kladně na volní schopnosti a morální zásady. Chápání dobra a zla je založeno jak na rozumovém poznání, tak na lidských zkušenostech. Duševní zralost rodičů se odráží také v estetickém cítění, ve smyslu pro krásno, ve vytváření vhodného prostředí domova.“²⁴

²³ DAHAN J., SCHOPEN De E. *Se séparer sans se déchirer /Jak se rozejít a neublížit si/*. Paris: Robert Laffont, 2000. In Lanski, V., 2000, s. 13.

²⁴ LISÁ L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicium, 1986, s. 32.

Děti a rodiče se navzájem vyvíjí a mění ve vztahu, vztahu k druhému člověku. Základem spolehlivého vztahu s dítětem je *láska*. Pouze bezpodmínečná láska může dítěti zaručit naplnění všech jeho možností a potřeb, a zároveň je prevencí před vznikem citových problémů.

„Pořídít si děťátko, je jako vydat se na cestu dlouhým tunelem. Nevíme, co bude na konci, a jsme zvědaví, do čeho jsme se dostali. Z tunelu se vynoříme o pět let později a máme za sebou putování, které nás sice stálo trochu spánku, ale máme pocit, že to koneckonců nebylo tak strašné. Na všechny ty hrozný dny si už sotva vzpomeneme.“²⁵

3.2 Úloha rodičů a dětí ve vztahové síti rodiny

Domov znamená pro člověka daleko více než ochranu před nepříznivými přírodními podmínkami nebo před nepřáteli. „Domov, to je především místo, kde vznikají a rozvíjejí se nejkrásnější a nejhlubší lidské vztahy, místo, které je prosyceno láskou rodičů, spojených s budováním domova na celý život, a hlubokými citovými pouty všech členů rodiny.“²⁶

Citový svazek mezi rodiči a dětmi není jednoznačný. Obsahuje kladné i záporné prvky, lásku i zlobu, radost i zklamání. Vždy záleží na tom, jaké *citové vztahy* v rodinné atmosféře převládají a jaké místo v rodinném životě zaujímají. Zejména interpersonální vztahy rodičů, kteří jsou vzorem svých dětí, formují atmosféru rodinného života a jejím prostřednictvím utváří trvale a významně osobnost a povahu dětí vyrůstajících v rodině.

Navenek se tyto vztahy projevují součinností nebo konflikty mezi jednotlivými členy rodiny. Právě sociální zralost partnerů v rodině se projevuje ve vyspělosti *rodinné spolupráce*. Spolupráce má v rodině životní význam, neboť jedině v této tvořivé sociální součinnosti dochází k vytvoření vzájemných kladných mezilidských vztahů.

²⁵ LANSKY, V. *Ahoj mami, ahoj tati*. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, s.r.o., 2000, s. 13.

²⁶ SMRČKA, F. a kol. *ABC rodinné výchovy I*. 2. vyd. Praha: SPN, 1983, s. 75.

Vztah mezi rodiči a dětmi by měl být založen na výchovném a vychovatelském *partnerství*. Tento vztah není vztahem jednostranné závislosti. Rovnost vztahu je dána tím, že rodiče nejsou jen učitelé, ale i žáky, stejně jako jejich děti nejsou jen žáky, ale také učitelé – někdy dokonce citlivější, spontánnější a trpělivější než rodiče. Výchovný vztah je oboustranný, vzájemný. Dítě je svým prostředím nejen ovlivňováno a formováno, ale samo do svého prostředí aktivně zasahuje a svým způsobem si je utváří a přetváří. Od dětí se můžeme mnohému přiučit, mnohé se dozvědět, mnoho věcí pochopit. „Žít s dětmi neznamena žít pro ně. Žít s dětmi znamená žít a učit se společně s nimi“.²⁷

Musíme si však uvědomit, že vztahy mezi rodiči a dětmi nejsou nikdy definitivní a mají svou vlastní dynamiku. Mění se postupně s věkem aktérů vztahu. „Rodina je jako živé tělo, které se neustále mění.“²⁸

Vývoj vztahu se děje na pozadí ostatních vztahů v rodině a na pozadí společenských vztahů rodiny k okolnímu světu. Přikláním se ke slovům Z. Matějčka, že „výchova je mnohotvárný, složitý vzájemný vztah, v němž není jeden dárce a jeden obdarovaný, ale kde se myšlení a jednání každého vzájemně podmiňují a ovlivňují. Celý výchovný proces probíhá v mnohočetné spojitosti s životním vývojevým procesem všech účastníků“.²⁹

Ve vztahu s druhým člověkem si musíme uvědomit, že je to jedinečná bytost s vlastní individualitou, existencí. Stejně jako my se snaží být vyslyšen ve své odlišnosti, pocitech, problémech, chce být uznán takový, jakým chce být, a ne takový, jakým bychom ho chtěli mít my a jak si ho idealizujeme. Jedině přijetím jeho odlišnosti můžeme pěstovat uspokojivé vztahy nejen v rodině.

Rodiče a děti mezi sebou navazují jemná předitiva nejrozmanitějších vztahů, které se proměňují a nabývají různých hloubek a kvalit. Poodstoupíme-li a podíváme-li se na rodinu jakoby „zvenčí“, nalezneme v rodinném prostředí dvě základní vazby, *vazba muž - žena, rodič - dítě*. Důležitost obou vazeb má své nezastupitelné místo.

²⁷ ROGGE, J. U. *Výchova dětí krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 11.

²⁸ TRÉLAŮN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 41.

²⁹ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 4. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 1995, s. 25.

I. Možný zastává názor, že základní vazbou je vazba matka – dítě. „Kvalita této vazby, daná především druhem a povahou podmětů, jichž se jedinci dostane ve vpečetovaném období, ovlivňuje významným způsobem i kvalitu všech jeho ostatních sociálních vazeb, do nichž bude vstupovat dále v průběhu svého života. S vytvářením vazby k matce se učí i schopnosti navazování vazeb obecně. Poskytuje mu nejen nutný pocit bezpečí a obeznámenosti, ale tvoří základ i pro pozdější typicky lidské explorační a objevitelské činnosti.“³⁰ Párová vazba žena – muž, jež tvoří jádro párové rodiny, má podle autora vzhledem k primární vazbě žena – dítě instrumentální funkci, chrání primární vazbu. Je to vazba číslo dvě. Danost přednosti vazeb vysvětluje I. Možný následovně: „Námítka, že jako primární bychom měli vnímat vazbu žena – muž, protože musí předcházet vzniku vazby žena – dítě, neobstojí: předcházet musí souložení, nikoli sociální vazba.“³¹

I. Možný uvádí vazbu matka – dítě, nikoli *rodič – dítě*. V dnešní době, kdy je otec zapojen do výchovy a péče o dítě, bych navrhovala pojmově aktualizovat vazbu na rodič – dítě.

Jiný názor zastává R. Campbell: „Nejdůležitějším vztahem v rodině je vztah mezi manželi. Je nadřazen všem ostatním vztahům, vztah mezi rodičem a dítětem nevyjímaje. Kvalita vztahu rodiče a dítěte a pocit bezpečí dítěte do velké míry závisí na kvalitě manželského vztahu. Z toho sami vidíte, proč je tak důležité, aby se mezi manželi vytvořil co nejlepší možný vztah ještě předtím, než se pozitivnějším způsobem pokusíme navázat vztah s naším dítětem.“³² Dle autora je jednota mezi manželi velmi důležitá pro zdraví dítěte. Čím silnější a zdravější tento vztah je, tím méně problémů mají rodiče s výchovou dětí.

Zamyslíme-li se nad důležitostí jednotlivých vazeb v trojúhelníku *žena – muž – dítě*, není lehké určit primárnost a sekundárnost. Oba autoři mají pravdu, i když se názory vylučují. Záleží na úhlu pohledu, jakým přistupujeme k problému. Oba vztahy muž – žena a rodič – dítě jsou provázané. Jeden ovlivňuje druhý, a naopak. Místo komparace se tak přikláním k tomu, že obě vazby považuji za součást jedné velké vazby rodinné.

³⁰ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 138.

³¹ MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 138.

³² CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1992, s. 18.

3.3 Sourozenecké konstelace

Není pochyb o tom, že přítomnost nebo nepřítomnost sourozenců a jejich vliv jsou v životě každého dítěte podstatné. *Sourozenci* vytvářejí v každé rodině zcela osobité společenství se specifickými znaky výchovného působení navzájem, které je zdrojem četných vývojových podnětů. Vztah mezi dětmi je dán jejich individualitou, temperamentem a povahovými vlastnostmi, životními podmínkami, ve kterých vyrůstají, a řadou dalších činitelů.

Sourozenecká skupina je založena na *partnerství a spolupráci*. Dochází sice k častým konfliktům, ale právě tyto rozpory vedou k formování osobnosti dítěte, k rozvoji jeho sociální inteligence a dovedností. Význam hádání a pošťuchování tkví v tom, že se jimi děti učí prosadit se a najít si své místo mezi sobě rovnými. Tomu se nemohou naučit ve vztahu k rodičům, anebo ve vztahu k jiným dospělým. Díky „sourozeneckým bojům“ se děti dále učí vyjednávat, vyjadřovat své pocity, rozumět psychice druhých lidí, vnímat hledisko druhého člověka, předpovídat reakce druhých lidí.

Děti společně zažívají dobrodružství, jsou si oporou v těžkých chvílích, sdílejí mnohá tajemství, hrají si. Prostřednictvím společných aktivit se u sourozenců vytváří pevná citová vazba, formuje se solidarita, kooperace, soucítění.

Život v sourozenecké skupině přináší jedinci velké množství podnětů, zkušeností a je přípravou na vlastní rodinný život.

3.4 Negativní aspekty ve vztahu rodiče - děti

Citová atmosféra v rodině, vzájemná úcta, láska, porozumění mezi jednotlivými členy domácnosti stejně tak jako neláska, odtažitost a nevšímavost jsou mocnou silou, jež ovlivňuje chování člověka v dospělosti. Všude tam, kde děti strádají nedostatkem mateřské, rodičovské péče a porozumění, vytváří se nebezpečí pro mravní vývoj a pro schopnost tvořit citové vazby k lidem. Nebezpečí se přirozeně zvyšuje v těch rodinách, kde se rodiče rozvádějí, kde se někdo z vychovatelů v očích dítěte znehodnocuje nějakým ponižujícím chováním (např. alkoholismus, drogy).

Děti bez emocionálního rodinného zázemí se někdy uchylují až k patologickému chování, kde hledají uspokojení své potřeby lásky. Domáhají se práva na lásku agresivitou a útokem. V sociálních vztazích k druhým lidem jsou povrchní a nezodpovědní za svá jednání. Zaplétají se do bludného kruhu provokací, protispolečenského chování a trestů.

Odmítané dítě, které se cítí nejisté, nikdy nenabude zdravého, jistého postoje samo k sobě. Generalizuje pak tyto pocity na celý svět, který v tomto případě je pojmán jako nepřátelské, nehostinné místo k životu. V dospělosti mají tito lidé nepečovatelský poměr k druhým lidem, nedovedou projevít city, sympatie, spontánně pomoci někomu, kdo je v tísní. Trpí nejistotou, závislostí a nepřátelstvím, pocity méněcennosti a mají negativní náhled na svět.

Důležitou otázkou v tomto směru je *otázka rodičovství*. Biologické rodičovství zdaleka nestačí. Manželé se musí stát rodiči v psychologickém slova smyslu. Přítomnost matky a otce je nahraditelná. Nejdůležitější je skutečná láska mateřská, rodičovská.

Rodinné poruchy vznikají obecně za situací, kdy rodina neplní z nějakého důvodu a v různé míře základní úkoly a funkce dané společenskými požadavky. Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou v takových situacích narušeny, někdy dokonce zpřetrhány. Vývoj dítěte a jeho socializace je často nevratně narušena a důsledky si s sebou nese člověk celý život.

„Mezi jednu z velmi důležitých psychických potřeb, jejíž kvalitní uspokojování umožňuje rozvoj dítěte, patří jeho pevné zakotvení v životě. Každé dítě potřebuje někam patřit – k lidem, k místům i k věcem. To vše spoluvytváří jeho identitu.“³³

Interpersonální vztahy v rodině mohou být narušeny i ze strany dítěte, zejména v období adolescence. Na dítě působí vliv vrstevníků a snaha „zapadnout“, je někdy silnější než vlastní identita, názory, postoje, hodnoty. Dítě se bouří proti rodičům, je v neustálé opozici. Tyto problémy samozřejmě souvisí také s určitým vývojovým stupněm, ale může se stát, že zasáhnou rodinnou atmosféru tak silně, že se pevná rodinná vazba již neobnoví.

„*Odvracená strana*“ rodinného života s sebou přináší velké problémy. Zasahuje nevratně jedinci do života a pramálo se podobá idealizovaným obrázkům, které jsou nám předkládány v televizních reklamách a jinde ve sdělovacích prostředcích.

3.5 Dílčí závěr

Rodičovství představuje v životě člověka velký mezník. Dochází ke změně pohledu na hodnotový systém, získáváme nové povinnosti a zároveň nové radosti. Význam rodičů je v životě potomků nezastupitelný.

Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou základem pro vytvoření harmonické rodinné atmosféry. Jedinečnost těchto interakcí je dána jejich bipolaritou a zastřešuje celý výchovný proces. Vedle rodičů se na rozvoji jedince podílí i sourozenci, kteří vytváří zcela osobité společenství založené na kooperaci a vzájemné pomoci.

Odvracená strana rodiny, neplní své základní funkce a odmítající dítě, trvale narušuje zdravý vývoj jedince a ovlivňuje negativně celý jeho budoucí život.

³³ <http://www.rodina.cz/clanek5536.htm>

4. Průzkum vlivu moderního života na vztahy v rodině

Moderní doba neodmyslitelně souvisí s vědecko-technickou revolucí, která překračuje člověka a ohrožuje jeho existenci. Celá civilizace je svědkem stále se zvyšujících nároků nepřiměřených průměrným schopnostem člověka. Rysy této doby zasahují všechny sféry lidského bytí, včetně rodiny. Mezilidské vztahy jsou narušovány, dochází ke krizi v komunikaci, chybí pozitivní vzory, mění se hodnotový systém rodiny.

Výše uvedená tvrzení jsou v mnohém zastávána v odborné literatuře. Autoři reflektují změny, kterými rodina prošla, a poukazují na její současnou „krizi“ v kontextu proměn světa.

Bližší náhled do interpersonálních vztahů v rodině nám zprostředkuje metoda empirického výzkumu vybrané části populace, která nám ověří nebo vyvrátí výzkumný problém a následně hypotézu.

Výzkumný problém č. 1:

Ovlivňuje konzumní styl života a technizace vztahy mezi rodiči a dětmi?

Hypotéza č. 1:

Rodina si negativní důsledky moderní doby (konzumní styl života a technizaci) ve svém rodinném prostředí neuvědomuje, narušení rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi popírá, technizaci bere jako běžnou součást rodinného života.

Dotázaní si nepřipustí, že by docházelo těmito fenomény moderní doby k narušení jejich rodinných vztahů. I když je vliv konzumního stylu a technizace (zejména rozvoj médií) na život jedince zřejmý, budou dotázaní rodiče reflektovat z 90% změny mimo vlastní rodinu. Ve spojitosti s kvantitou i kvalitou trávení volného času výtobytky moderní doby jedincům život spíše ulehčují.

Výzkumný problém č. 2:

Jakou roli sehrává „krize komunikace“ v rodině při budování mezilidských vztahů?

Hypotéza č. 2:

Rodiče si plně uvědomují důležitost a význam komunikace při budování vztahů mezi rodiči a dětmi. Myslím, že se dotázaní rodiče snaží s dětmi intenzivně komunikovat a věnují jim v této oblasti dostatek pozornosti (vzhledem k pracovnímu vytížení).

„Krise komunikace“ v rodině je dána nejen charakterem moderní doby, ale i značnou atomizací současné rodiny. Vedle rodinného života vede každý člen této instituce vlastní „život“ (dle mého mínění více jak polovina výzkumného vzorku).

Schopnost navázat dialog s druhým člověkem je základem vztahu. I přes snahu rodičů s dětmi komunikovat, působí do rodinného prostředí vliv vnějšího světa, který místo dialogu s rodičem nabízí dítěti často dialog mnohem „atraktivnější“ v podobě počítače nebo televize.

Výzkumný problém č. 3:

Je rodičovství pro jedince obohacující nebo ochuzující záležitostí jeho života?

Hypotéza č. 3:

Myslím si, že zde budou dotázaní rodiče zajedno. Všichni odpoví, že rodičovství jejich život jednoznačně obohatilo a dalo mu nový krásný smysl.

S uvědoměním si podstaty rodičovství teprve nyní někteří jedinci pochopí své rodiče, kteří jim výchovou, láskou a péčí dali neobyčejný vklad do budoucna, v mnohých situacích, ve kterých je dříve nechápali.

4.1 Metodologická východiska průzkumu

Metodologie společenských věd představuje soustavu poznatků o přístupech ke zkoumání jevů a procesů ve společnosti, o způsobech získávání a vyhodnocování poznatků, které pravdivě a co nejobjektivněji odráží neustále se měnící realitu v podmínkách stále se rozvíjející společnosti.³⁴

Na základě metodologie společenských věd se budu snažit metodou empirického výzkumu ověřit platnost hypotéz, které jsem si položila na závěr teoretické části. Empirický výzkum provedu technikou volného rozhovoru, kvalitativním přístupem. Vybranému vzorku jedinců budu klást otázky směřující k vyvrácení nebo potvrzení předem dané hypotézy. Analýzou dat získaných výzkumem odpovím na položenou hypotézu a provedu celkové zhodnocení v závěru, který bude podložen argumenty, výsledky získanými empirickým výzkumem.

Cílem praktické části je tedy vyvrácení nebo potvrzení daného problému na základě empirického výzkumu. Obecně můžeme říci, že jde především o to, pokusit se dosavadní vědění posunout, prohloubit a ukázat na nové souvislosti.

Postup zpracování analytické části práce:

A. Vymezení výzkumného problému

Výběr tématu práce, příprava projektu odborné práce po stránce teoretické i praktické.

B. Volba bibliografie, deskripce dosavadních poznatků a jejich zpracování

Samotnému empirickému průzkumu předchází teoretická část, která odůvodňuje volbu tématu práce, prokazuje znalosti a pochopení problematiky. Zároveň metodou komparace i kompilace zpracovává názory jednotlivých autorů k danému tématu uvedených v bibliografii a z nich logickými a deduktivními postupy vyvozuje závěry.

³⁴ KRAUS, B. *K otázkám humanitního a sociálních výzkumu*. Brno: IMS, 2006, s. 1.

C. Formulace hlavního cíle průzkumu a hypotéz

Stanovení výzkumného problému a hypotéz vyplývá z teoretické části. Vědecký problém je formulován jako otázka, která obsahuje dvě nebo více proměnných a ptá se po jejich vzájemném vztahu. Sledujeme jím určitý cíl výzkumu. Poté si pokládám hypotézu. Hypotéza je mnou předpokládaný vztah mezi uvažovanými proměnnými v otázce. Empirickým průzkumem se snažím hypotézu ověřit.

D. Charakteristika zvolených metod k získávání dat, ověřování jednotlivých hypotéz

Jednotlivé hypotézy budou ověřovány formou otevřeného rozhovoru s vybranou osobou. Osnova rozhovoru byla postavena na styčných bodech, k nimž jsem během rozhovoru pokládala otázky.

Rozhovor byl veden mou osobou. Zamezila jsem tak odbíhání od tématu. Ujistila jsem se, zda se osoba účastní na bázi dobrovolnosti a osvětlila jsem jí důvod našeho setkání. Se souhlasem dotazovaného jsem pořizovala zvukový záznam a písemné poznámky.

Na počátku jsem zvolila k dialogu běžné „zahřívací“ otázky (úvodní fáze rozhovoru). Úvodní fáze slouží k navázání kontaktu, k odstranění obav, k položení prvních základů pro důvěru, k vzájemnému naladění komunikujících osob. Je tu prostor pro získání základních údajů o respondentovi. Postupně jsem přecházela k otázkám podle předem připravených bodů (jádro rozhovoru).

Snažila jsem se klást otázky a vést celý rozhovor co nejpřirozeněji, aby připomínal každodenní konverzaci. Upřednostnila jsem klidný věcný tón, který vzbuzuje sympatii a porozumění. Otázky jsem pokládala jasně a srozumitelně tak, aby na sebe plynule navazovaly. V případě potřeby jsem odpověď zopakovala, vysvětlila termíny, požádala o rozšíření, doplnění atd.

Při kladení otázek jsem se snažila dodržet následující hlediska:

- *zda je otázka ve vztahu k problematice a ke sledovanému cíli,*
- *zda je typ otázky správný a vhodný,*
- *zda je otázka jasná a jednoznačná,*
- *zda nejde o sugestivní otázku,*
- *zda otázka nevyžaduje vědomosti a informace, které klient nemůže mít.*

Rozhovor probíhal na klidném důvěrném místě, kde nikdo nerušil nebo neprocházel. V závěru rozhovoru proběhlo rozloučení, nastalo celkové uvolnění a rozhovor byl ukončen tak, aby bylo možno na něj navázat, v případě potřeby jej doplnit.

E. Výběr a charakteristika zkoumaných objektů a podmínek výzkumu

Výběrový soubor byl vybrán záměrně při snaze zachovat alespoň do určité míry objektivitu. Dotazované jedince jsem volila na základě svých zkušeností, dosavadních poznatků, možností. Představují vzorek populace obou pohlaví typický pro daný problém. Jedná se o mladé rodiče s malými i odrůstajícími dětmi. Znalost jejich rodinného prostředí mi pomůže dokreslit výsledky získané průzkumem.

Velikost výběrového souboru (5 dotázaných) je omezena zvolenou metodou kvalitativní povahy. Případ je však sledován do hloubky.

F. Harmonogram zkoumání a celého postupu až po zpracování závěrečné zprávy

Po vytipování výběrového souboru jsem si vypracovala časovou osu, po kterou bude probíhat empirický průzkum. Znázorňuje časový harmonogram jednotlivých kroků.

G. Popis postupů, jakými budou zpracována data

Data získaná prostřednictvím otevřeného rozhovoru budou zpracována metodou kvalitativní povahy. Podstatou kvalitativního postupu je navázání blízkého kontaktu se zkoumanou osobou a proniknutí do situací, kde je možné dané jevy popsat a porozumět jim. Získané údaje měly slovní podobu, kterou jsem převáděla do písemné prostřednictvím svých poznámek. V případě, že dotazovaná osoba souhlasila, zaznamenávala jsem rozhovor i na diktafon, aby nedošlo k nezáměrnému zkreslení dat.

Hlavním cílem kvalitativního přístupu je snaha zachytit emoční, sociální a psychický aspekt určitého typu lidského jednání, který se promítá do celospolečenského kontextu, a pochopit podstatu daného fenoménu výzkumného problému.

Pro použití kvalitativní metody platí některá kritéria, která jsem se snažila naplnit:

- *měly by být humánní,*
- *měly by výzkumníkovi umožnit takovou blízkost zkoumané osoby, která umožní osobní pochopení situace,*
- *měly by zpřístupnit podrobnosti skutečného života zkoumaných osob,*
- *měly by zprostředkovat cestu k osobním záležitostem zkoumaných.*

H. Způsob interpretace výsledků, vyvození závěrů a porovnání s cílem a hypotézami výzkumu

Získaná data jsem vyhodnotila v rámci kvalitativního výzkumu diskursivní analýzou, analýzou smyslu a významu prohlášení účastníků, a dále generalizovala. Pokusila jsem se o interpretaci a odvození souvislostí z výpovědí dotázaných do podoby závěrečné zprávy. Závěrečnou zprávu jsem porovнала s výzkumným cílem a položenými hypotézami na počátku praktické části.

Na základě zjištěných skutečností formuluji vlastní návrh na řešení existujících problémů včetně stanoviska sociální pedagogiky.

I. Materiální a personální zabezpečení výzkumu

Personálně byl výzkum zajištěn mou osobou. Materiální zabezpečení nebylo náročné. Využila jsem běžně dostupných materiálních prostředků.

J. Etická stránka průzkumu

V humanitním výzkumu je třeba dodržovat etiku zkoumání, neboť se výzkum týká lidí, kteří jsou v roli dotazovaných. Etické limity se týkají zejména otázky formy sdělování výsledků a zneužití výsledků zkoumání. K respondentům je třeba přistupovat citlivě a brát v potaz všechny negativní důsledky výzkumu působících na jejich osobu i na celou společnost.

K. Způsob presentace výsledků odborné popř. laické veřejnosti

Výsledky výzkumu budou presentovány na stránkách mé diplomové práce, která bude přístupná všem odborníkům, studentům i laické veřejnosti po dobu 30 let.

4.2 Analýza průzkumu

Průzkum vybraného vzorku populace probíhal na základě metodologických východisek a opíral se o poznatky humanitního a sociálního výzkumu. Získaná data prostřednictvím volného rozhovoru budou zpracována analýzou, generalizací (klasifikace, kategorizace, typologizace) a dále interpretací.

Uvedení dotazovaného do problematiky

Jistě se shodneme na tom, že rodina je pro člověka velmi důležitá. Nejen v uspokojování fyziologických potřeb, ale zejména v psychologické a výchovné sféře. Poznáváme tu lásku, porozumění, pochopení, učíme se novým věcem, komunikaci, kooperaci, získáváme zde sociální identitu.

V rodině vznikají velmi intenzivní sociální vztahy mezi rodiči a dětmi ovlivňující jejich prožívání, hodnotový systém, morální postoje. Je zřejmé, že moderní doba do těchto vztahů zasahuje a pozvolna mění celou rodinu potažmo celou společnost.

- **Petra P., žena, 32 let, vdaná, 2 děti ve věku 10 a 7 let**

Nově nastavený řád světa s sebou přinesl velké změny, které se promítají do života jednotlivců, tedy i do rodinného života. Změnil se hodnotový systém, i pohled lidí na spoustu otázek a problémů je jiný než dříve. Co si myslíte, že přinesly tyto změny rodině – s důrazem na vztahy mezi rodiči a dětmi?

V dnešní době se mění základní role v rodině. Tím pádem je doba zmatená a každá rodina víceméně hledá ideální model, který by jí vyhovoval. To nepochybně zasahuje i vztahy mezi rodiči a dětmi. Rodiče jsou ve svých rolích nejistí a tuto nejistotu přenáší na své děti.

Všechny generace řešily stejné problémy, v jakékoli věkové kategorii, ať byla jakákoli doba. Myslím, že na době nezáleží, jen to mají dnešní děti těžší, protože vzrůstají nároky na ně samotné, ale i na rodiče.

Pocítujete, že fenomény vědecko-průmyslové revoluce pronikají do Vašeho rodinného života a určitým způsobem ho narušují?

Myslím, že technický pokrok nenarušuje rodinné soužití a rodinné vztahy. Naopak umožňuje trávit více času s rodinou tím, že ulehčuje lidem práci (např. myčka, sušička, ...).

Není tento postoj do jisté míry jednostranný?

Nemyslím. Nechtěla bych žít v době, kdy svět nebyl „technizovaný“.

S druhými lidmi se člověk nejtěsněji stýká většinou ve vlastní rodině. A právě o rodině se dnes obecně říká a píše, že je v krizi. Co si o tomto tvrzení myslíte?

Je jednoznačně pravdivé. Role muže a ženy se v manželství změnila. Ženy se nejen starají o domácnost jako dříve, ale jsou také zaměstnány. Současně s tím neustále vzrůstají nároky na jejich vzhled, vzdělání. Pokud je žena inteligentní, odmítá hrát „jen“ roli matky a manželky. Chce mít i vlastní prostor pro sebe sama. To je nesrovnatelné s dobou před sto lety. Muž se na druhou stranu snaží udržet autonomní roli hlavy rodiny, ale je to pro něj mnohem těžší. Není tu sám, kdo rozhoduje.

V současné rodině se často mluví o atomizaci, tzn., že jedinci v rámci rodiny „žijí“ vedle rodinného života i svůj vlastní (zájmy, přátele, ...). Jak je to u Vás v rodině?

Když pomínu čas strávený v práci, ve škole, s dětmi a jejich zájmy, kam je musím vzhledem k věku doprovázet, a společný čas s rodinou, tak toho času každý jen pro sebe moc nemá. Nicméně minimálně jednou až dvakrát týdně si každý ten prostor pro své koníčky a přátele udělá. Je to svým způsobem únik ze stereotypu.

Když mluvíme o zájmech, tak u nich chvíli zůstaneme. Kvalitní využívání volného času je důležité při budování zdravých mezilidských vztahů nejen v rodině. Jak s dětmi trávíte volný čas?

Většinu společného volného času trávíme sportem (lyže, brusle, kolo, plavání, tanec), ale také třeba v kině, divadle nebo návštěvou rodiny, hraním společenských her. Ale umíme si užít i společný tzv. „pyžámkový den“, kdy lelkujeme doma.

Stává se, že sobotu či neděli strávíte s rodinou v supermarketech?

Do obchodu jezdíme s dětmi cíleně za nákupem.

Umění komunikace je základem vztahu v rodině. Snažíte se s dětmi i s partnerem často vést dialog?

Snažíme se sejít po celém dni u večeře, kde probíráme celý den, komu se co událo. Řešíme vztahy mezi spolužáky, školu, plány na víkend. Je zřejmé, že vzhledem k pracovnímu vytížení, to nevyjde každý den.

Jak je to se čtením pohádek a vyprávěním příběhů?

Pohádky si děti čtou samy. Četli jsme je, když byly děti malé. Poté čtení vystřídal poslech kazet.

Stává se Vám, že se děti s Vámi nechtějí bavit a utíkají k televizi nebo počítači?

Děti mají zakázáno pouštět si počítač bez dovolení. Pokud jde v televizi zajímavý pořad, tak se chtějí dívat a chtějí si povídat potom.

Kolik času Vaše děti stráví denně u televize nebo počítače?

Vzhledem k vytíženosti dětí koničky si děti počítač v týdnu téměř vůbec nezapínají. Televizi ale sledují denně, alespoň Večerníček. O víkendu záleží na našem programu. Řekla bych asi hodinu denně.

Jakou roli podle Vás sehrává „krize komunikace“ v rodině při budování mezilidských vztahů?

Určitě se negativním způsobem odráží do rodinných vztahů. Do určité míry za to může televize, počítač. Zkrátka se nekomunikuje. Žijeme rychleji. V dnešní době každý prosazuje více svoje zájmy než tomu bylo dříve.

Současná kultura individualismu a ostrých loktů přeje rivalitnímu chování. Vychováváte v tomto duchu svoje děti a byla jste také tak vychovávána?

Já jsem byla vychovávána v duchu „hlavně nevyčnívej z řady“. U svých dětí se snažím o to, aby se nebály říct svůj názor nahlas, stát si za svým a hlavně se nebát projevit a vyčnívat. Pokud se cítí v něčem jistě, musí to dát najevo. Existuje celá řada způsobů, jak se prosadit a určitě to jde vždy slušnou formou.

Slušnost je jistě jednou z hodnot, které bychom měli naše děti učit. Rodičovství je obecně velkou životní výzvou. Je pro Vás obohacující nebo ochuzující záležitostí života?

Ve všech směrech obohacují. Život dostane úplně jiný rozměr.

Změnil se rodičovstvím Váš vztah k Vaším rodičům?

Až když má člověk vlastní děti, pochopí své rodiče v situacích, ve kterých je doted' nechápal.

Jak mateřství změnilo Váš vztah k manželovi? Je zdrojem konfliktů nebo Vás stmelilo?

Rodičovstvím se vztah naplnil. Bez dětí si to neumíme ani jeden z nás představit. Děti jsou zdrojem radosti, ale i mnohdy zdrojem sporů. Řekla bych, že většina našich sporů se točí kolem dětí.

Analýza a interpretace získaných dat

Ze získaných výpovědí od Petry P., technikou otevřeného rozhovoru, vyplývá následující:

Hlavní příčinou, proč se rodina ocitá v krizi je to, že se výrazným způsobem změnila a diferencovaly role muže a ženy. Pevná danost rolí tradiční rodiny je nabourána. Role muže a ženy se prolínají. Muž se podílí na chodu domácnosti, žena ovládá profesní oblast. Nejasné vymezení rolí obou pohlaví se promítá do rodinného života. Partneři jsou si ve svých rolích nejistí. Neví, kde jsou jejich hranice. Tím vznikají mnohé konflikty, které narušují rodinnou atmosféru a vztahy v rodině. Moderní doba klade na jedince stále vyšší nároky. Honba za určitým standardem je stále více vyčerpávající. Životní tempo se zvyšuje a každý prosazuje své osobní zájmy před společnými.

Na druhou stranu nám produkty dnešní doby, např. domácí spotřebiče, ulehčují práci a umožňují mít více volného času. Člověk volný čas tráví nejen s rodinou, ale vyhradí si část i na své koníčky, přátele. Nelze stále trávit veškerý čas s rodinou. Člověk se musí vymanit ze stereotypu.

Komunikace je výraznou součástí budování rodinných vztahů. Čas večere je pravidelně věnován povídání si. Podporována je komunikaci mezi sourozenci, při ní se děti také hodně naučí. Je sice pravda, že občas děti dávají přednost před rozhovorem televizi, ale stává se to výjimečně. Pohádky si děti čtou samy. Dříve jim rodiče četli z knih nebo pouštěli magnetofon s pohádkami.

Úloha rodiče je velmi obtížná a vyžaduje hodně odpovědnosti. Výrazným způsobem obohacuje život rodiče a dává mu nový směr. Dokonce i manželství se narozením dětí naplnilo. Děti jsou zdrojem radosti, ale také sporů. Nejednotnost v názorech se točí zejména kolem výchovy dětí. Často je velmi obtížné najít optimální cestu, kterou se při výchově vydáme. Mateřství přináší také pochopení svých rodičů ve výchově.

- **Ivo B., muž, 37 let, ženatý, 1 dítě ve věku půl roku**

Změnila se tvář světa s příchodem vědecko-průmyslové revoluce, která se promítá do života jednotlivců, tedy i do rodinného života. Změnil se hodnotový systém, pohled lidí na spoustu otázek a problémů je jiný než dříve. Co si myslíte, že přinesly tyto změny rodině – s důrazem na vztahy mezi rodiči a dětmi?

Díky rychlému životnímu stylu chybí v rodinách komunikace a děti jsou ponechány na „pospas ulici“. Rodiče do nich nevštěpují základní lidské hodnoty, slušné vychování upadá a upadá výchova vede postupně k demoralizaci celé společnosti. Děcka sedí u televize nebo u počítače a reálný svět jim mizí před očima.

Já chci, aby byly moje děti slušné, ale silné. Tak jsem byl vychován i já.

Jakou roli sehrává komunikace ve vztahu ve Vaší rodině?

S manželkou komunikujeme neustále. Vzhledem k tomu, že je synek malý, tak s ním navazujeme zejména fyzický kontakt, ale mluvíme při tom na něj.

Narušuje technizace současný styl života Vaše rodinné prostředí?

Doma máme samozřejmě všechny pozitivky moderní techniky, ale rozhodně si díky nim nepřipouštíme narušení rodinného života.

Moderní rodina je neustále srovnávána s tradiční a hovoří se o krizi v rodině. Proč se dnešní manželství rozpadávají?

Ve hře jsou dvě věci. Za prvé lidé chtějí být nezávislí – mít více partnerů, neřeší moje/cizí dítě. Za druhé feminizace. V dobách mých babiček to bylo následovně. I když se manželství nepovedlo nebo nebylo šťastné, žena zatnula zuby a chovala se s úctou tak, jak slíbila farářovi „snášet dobré i zlé a být spolu do smrti“. Tento slib si dnes lidé nedávají nebo na něj kašlou, a ženy klidně pálí mosty...

Jsou to opravdu jen ženy?

V mém pohledu většinou ano.

Myslíte si, že zvýšený individualismus v rodině a snaha mít vedle rodinného života i svůj vlastní je dobrá?

Nebráním se tomu. Myslím, že každý z partnerů si musí zachovat svoje koníčky i přátele. Jinak by se časem z manželství stala ponorka.

Co Vám osobně přineslo to, že jste se stal rodičem na celý život?

Určitě mě to obohatilo. Je to něco nového, dává nám to společné radosti i povinnosti. Vztah s manželkou je ale pořád stejný, ani rozpory ani stmelení.

Uvědomil jste si rodičovstvím nějaké změny ve vztahu vzhledem ke svým rodičům?

Ne. Můj vztah k rodičům se nijak nezměnil.

Zasáhl konzumní styl života způsob trávení volného času Vaší rodiny?

Ne. Volný čas zatím trávíme kojením, přebalováním, uspáváním, nošením, chováním, koupáním.... Courání po obchodních domech nepovažují za rozumnou variantu trávení volného času. Neplánujeme to ani v pozdějším věku dítěte.

Analýza a interpretace získaných dat

Ze získaných výpovědí od Iva B., technikou otevřeného rozhovoru, vyplývá následující:

Rodina a rodinné vztahy procházejí krizí, neboť chybí komunikace mezi jedinci. Rodiče nevštěpují svým dětem základní hodnotový systém, morální postoje a nevěnují se jim. Dětem uniká reálný svět, neboť žijí imaginárním světem, který zprostředkovává moderní technika, zejména televize a počítač. Dochází k celkové demoralizaci společnosti, kdy je slušné chování výjimkou.

Dalším důvodem rozpadu rodin je touha po nezávislosti a feminismus. Závaznost slibem manželským není dodržována, nebo lidé žijí pouze v partnerství. Závazky v podobě dětí nijak neřeší. Ženy jsou finančně nezávislé na mužích, a tak odchod od manžela ustojí. V tradiční rodině to bylo nemyslitelné a společensky nepřijatelné.

Proto je nutné zaměřit se na komunikaci uvnitř rodiny. Vzhledem k věku dítěte sehrává roli vedle verbální komunikace i komunikace fyzickým kontaktem. Technické vybavení domácnosti v tomto případě vztah mezi rodiči a dětmi nenarušuje. Důležité je nepřipustit si narušení rodinné struktury moderními vymoženostmi doby.

Volný čas je důležité rozdělit mezi rodinu a mezi své zájmy, koníčky. To, že lidé netráví veškerý čas jen s rodinou, život více naplňuje.

Rodičovství přináší nejen radosti, ale i povinnosti. Vztah s manželkou je stále stejný a totéž platí i ve vztahu s mými rodiči, kteří mě vychovali.

- **Kateřina D., žena, 30 let, vdaná, 1 dítě ve věku tří let**

Nově nastavený řád světa s sebou přinesl velké změny, které se promítají do života jednotlivců, tedy i do rodinného života. Změnil se hodnotový systém, pohled lidí na spoustu otázek a problémů je jiný než dříve. Co si myslíte, že přinesly tyto změny rodině s důrazem na vztahy mezi rodiči a dětmi?

Změny přinesly rodině více pohodlí, úspory času. Na druhou stranu nám více času ubírají např. televize, počítač. Máme pak menší potřebu komunikace.

Nemyslím si však, že by technika nebo současný způsob života nějak narušil vztahy uvnitř rodiny. Přizpůsobujeme se.

Zmiňujete se o tom, že moderní doba způsobuje narušení komunikace v lidském společenství. Jakým způsobem rozvíjíte umění komunikace s dítětem, s manželem?

Komunikujeme spolu po celý den o běžných záležitostech – co jsme dělali během dne, co se nám událo nového, mluvíme o svých pocitech, proč dělat věci tak, k čemu to je, ...

Denně dítěti vyprávíme vlastní pohádky a příběhy, je to takový náš večerní rituál. Stává se, že někdy dítěti čteme pohádku, jakou si vybere. Povídání televizi nebo magnetofonem nenahrazujeme. Je však pravda, že pokud má dítě zájem, nebo když se díváme na televizi my, tak se dítě dívá také.

Kolik času stráví Vaše dítě denně u televize v průměru?

Asi tak jednu až dvě hodiny denně, o víkendech někdy i více. Nijak to ale nepřeháníme. Snažíme se věnovat zájmům vzhledem k věku dítěte, např. hraní, plavání, jízda na kole, výlety.

Stává se, že výlet někdy směřuje do nákupních center, kde strávíte třeba půl dne?

Ne, to se nám nestává. Do nákupních center jezdíme pouze za nákupem. Víkendy tam netrávíme.

Trávení volného času v nákupních střediscích, orientace na spotřebu, je jedním z rysů konzumního způsobu života. Podléháte tomuto fenoménu moderní doby?

Ne. Jistým způsobem jsme sice určitě ovlivněni, ale nijak to nevnímáme. Zkrátka žijeme.

Jakou roli podle Vás sehrává krize komunikace v rodině při budování mezilidských vztahů?

Krize v komunikaci nabourává hodně mezilidské vztahy v rodině. Je vznikem mnoha rozporů. Lidé neumějí řešit problémy, hádají se kvůli maličkostem a neumějí hledat kompromis. Často se kvůli tomu, že neumějí komunikovat, vztahy rozpadají a lidé se rozvádějí.

Mnozí autoři uvádějí ve svých publikacích, že se rodina nachází v krizi a je ohrožována mnoha faktory. Dokážete vyjmenovat příčiny narušující rodinná soužití?

Je jiný způsob žití. Lidé se méně poznávají, mají na sebe méně času. Jsou více stresováni a přepracováni. Manželství se bere na lehčí váhu, lidé se nechtějí vázat. Každý si žije podle svého, má svůj život.

Máte i Vy vedle rodinného života i svůj vlastní život nebo vše prožíváte společně s rodinou?

Máme společné zájmy i přátele.

Změnilo nějakým způsobem rodičovství/mateřství Váš vztah k manželovi?

Náš vztah se nijak nezměnil. Určitě není rodičovství zdrojem rozporu, takže nás spíše stmelilo.

Zaznamenala jste u sebe nějaký vnitřní obrat ve Vašem životě poté, co jste se stala matkou?

Ano. Mateřství jednoznačně obohatilo můj život. Dalo mu nový smysl.

A vztah k Vaším rodičům, kteří Vás vychovali, zůstal po narození potomka stejný nebo jste v mnohém pochopila své rodiče v tom, co Vám bylo dříve vzdálené?

Vztah k mým rodičům se nijak nezměnil.

Analýza a interpretace získaných dat

Ze získaných výpovědí od Kateřiny D., technikou otevřeného rozhovoru, vyplývá následující:

Menší potřeba osobní komunikace vlivem techniky a větší pohodlí je jedním z charakteristik dnešní doby. Na druhou stranu technika spoří čas a ulehčuje práci. V žádném případě však nenarušuje interpersonální vztahy v rodině. Totéž platí i o konzumním stylu života. Přizpůsobujeme se.

Krizy v komunikaci je obecně zdrojem častých konfliktů v rodině. Projevuje se neschopností řešit problémy, lidé se hádají kvůli maličkostem a neumějí hledat kompromisní řešení.

Komunikaci je třeba s dětmi rozvíjet zejména v rodině např. vyprávěním vlastních příběhů, povídáním si, čtením pohádek atd. Tato konverzace není nahrazována televizí. Samozřejmě, že je pro dítě atraktivním společníkem. Sledování televize není dítěti zakázáno, ale má své hranice.

Velmi důležité je čas dítěte naplnit nějakou prospěšnou činností přiměřenou věku dítěte (např. hraním, plaváním, jízdou na kole). Tyto aktivity provozuje celá rodina společně. Rodinný život je sjednocen společnými zájmy a přáteli. Využíváme každé chvíle být spolu.

Mateřství dalo životu nový smysl a pohled na svět, do určité míry sjednotilo manželství. Vztah k rodičům zůstal stále stejný. Pouto k rodičům je velmi pevné a vzájemné vztahy jsou intenzivní. Je to dáno i tím, že rodiny bydlí společně „pod jednou střechou“.

- **Jan. T., muž, 45 let, ženatý, dvě děti ve věku 18 a 22**

Změnila se tvář světa s příchodem vědecko-průmyslové revoluce, která se promítá do života jednotlivců, tedy i do rodinného života. Změnil se hodnotový systém, pohled lidí na spoustu otázek a problémů je jiný než dříve. Co si myslíte, že přinesly tyto změny rodině s důrazem na vztahy mezi rodiči a dětmi?

V dnešní době je na vše méně času. Naopak děti mají více možností, jak trávit volný čas. S rodiči se vidí mnohem méně. I rodiče jsou pracovníě vytiženi a vracejí se domů pozdě. Důsledkem je úbytek komunikace mezi rodiči a dětmi.

Neřekl bych však, že tyto změny narušily vztahy mezi rodiči a dětmi. Zcela určitě je ale změnilo a měnit budou. Využívání počítačové techniky, moderní elektroniky, větší možnosti cestování na jednu stranu rodinu o něco ochuzují, ale na druhou stranu obohacují a pomáhají.

Často slýcháváme, že se současná rodina nachází v krizi a zdůrazňují se rysy rodiny tradiční. Proč se dnešní rodiny rozpadají více než dříve?

Zřejmě je hlavní příčinou mnohem větší volnost partnerů, širší výběr aktivit (sportovní, společenské), nová zaměstnání, větší možnost setkávat se s jinými lidmi. Sladit zájmy obou partnerů je často velmi obtížné. Každý má své zájmy, kterým se zvláště věnuje. U nás v rodině je to také tak. Děti jsou již samostatné a společný volný čas už netrávíme tolik pohromadě jako dříve.

Myslíte si, že určitou roli hraje v krizi rodiny narušená komunikace v rodině, která je způsobena technickými vymoženostmi?

Vzhledem k věku dětí s nimi komunikujeme o konkrétních životních situacích, postojích. Mají už svůj život, a i když se snažíme s nimi vést dialog, raději si povykládají s vrstevníky nebo zkrátka s námi některé věci neřeší.

Je komunikace ve Vaší rodině nějak ovlivněna televizí nebo počítačem?

Nemyslím si. Děti se dívají na televizi často, ale i také toho hodně namluví. Televize a počítač je součástí naší domácnosti. Nechávám na dětech, zda se chtějí dívat na televizi nebo ne. To samé platí u počítače.

Rodičovství je pro každého jedince obecně velkou životní výzvou. Je pro Vás obohacující nebo ochuzující záležitostí života?

Rodičovství mě určitě změnilo, obohatilo. Přineslo mi mnoho nového, i když jsem se mnoha věcí musel vzdát. Z pohledu vztahu rodič a dítě je tento vztah individuálnější, cítím větší zodpovědnost.

Změnilo narození dětí a život s nimi Váš vztah k manželce a k Vaším rodičům?

Ne. Jen názory na výchovu máme odlišné, ale snažíme se společně najít určitý kompromis. Z pohledu vztahu syn a rodiče je tento vztah také stejný. Jsou pro mě těmi nejbližšími, vždy u nich cítím oporu, zázemí, bezpečí.

Analýza a interpretace získaných dat

Ze získaných výpovědí od Jana T., technikou otevřeného rozhovoru, vyplývá následující:

Současný svět a tendence jeho vývoje mají svá pozitiva a negativa. Člověk má díky pracovnímu nasazení méně času na rodinu a své zájmy, dochází k úbytku mezilidské komunikace. Na druhou stranu máme více možností v oblasti sportovních a společenských aktivit, v cestování, poznávání nových lidí. K narušení vztahů v rodině nedošlo, jen se změnily.

Pokud mluvíme o krizi v rodině, je způsobena tím, že sladit zájmy partnerů je obtížné. Každý chce mít svůj soukromý prostor pro své aktivity. Volný čas rodina tráví odděleně. Rodinná komunikace je spontánní. Vzhledem k tomu, že jsou děti téměř dospělé, je respektován jejich osobní prostor. Jsou ve věku, kdy si určí, zda potřebují s rodiči komunikovat nebo nikoli. To se týká i sledování televize, PC. Žádná omezení u nás neplatí.

Rodičovství je velkým osobním přínosem i za cenu toho, že se člověk některých věcí musí vzdát. Souvisí zejména s velkou odpovědností a mnoha povinnostmi. Vztah s manželkou zůstal stejný. Velkým prověřením vztahu je hledání společného konsensu nad výchovou dětí. Z pozice mé osoby jako syna se vztah k rodičům nezměnil. Stále jsou to lidé, kteří mě vychovali a u nichž nacházím pocit jistoty, zázemí a oporu.

- **Iva G., žena, 29 let, vdaná, jedno dítě ve věku 8 let**

Změnila se tvář světa s příchodem vědecko-průmyslové revoluce, která se promítá do života jednotlivců, tedy i do rodinného života. Změnil se hodnotový systém, pohled lidí na spoustu otázek a problémů je jiný než dříve. Co si myslíte, že přinesly tyto změny rodině s důrazem na vztahy mezi rodiči a dětmi?

V něčem je lidem lépe, v něčem hůře. V dnešní době je snad každý člověk „mobilní“ – má auto. To dříve nebylo. Všude se dostane. Počínaje lékařem, přes dovolenou u moře. Člověk je více dostupný – mobil. Je připojený ke světu z jakéhokoli místa - internet. Tohle všechno jsou

věci, které bereme jako samozřejmé a dané touto společností. Na druhou stranu je nejistota v zaměstnání, jsou vyšší nároky na životní úroveň.

Je nepochybné, že vědecko-průmyslová revoluce zasáhla i Vaší rodinu a možná do jisté míry narušila vztahy uvnitř rodiny. Pociťujete, že fenomény moderní doby pronikají do Vašeho rodinného života? Jaké konkrétně?

Snažíme se syna držet dál od těchto vymožeností. Tedy v rámci možností. Samozřejmě čím bude starší, tím častěji bude chtít být na PC, mít vlastní mobil a další věci, které patří této době. Zřejmě oproti ostatním rodičům máme výhodu, že Jakub velmi rád a skoro všude rozvíjí fantazii. Je to od kreslení různých obrázků, přes děláni tunelů v pískovišti apod.

Liší se problémy současných dětí v návaznosti na moderní dobu od problémů dětí v předchozích generacích?

Určitě ano. V dnešní době dítě musí mít značkové oblečení, mobil, MP3, internet...jinak nezapadne do kolektivu.

S druhými lidmi se člověk nejtěsněji stýká většinou ve vlastní rodině. A právě o rodině se dnes obecně říká a píše, že je v krizi. Proč se dnešní manželství rozpadávají? Co se změnilo?

Obecně si myslím, že v dnešní době vlastních zájmů, koníčků, finanční nezávislosti na partnerovi, zajímavých pracovních nabídek, vlastních zájmů dítěte...se není co divit.

V současné rodině mluvíme často o „atomizaci“, tzn., že jedinci v rámci rodiny „žijí“ vedle rodinného života i svůj vlastní (mají své zájmy, přátele, ...). Jak je to u Vás v rodině?

Zatím nic takového nepociťujeme.

Jakou roli podle Vás sehrává „krize komunikace“ v rodině při budování mezilidských vztahů? Čím je způsobena?

Je způsobena TV, PC, mobily. Je fakt, že komunikujeme velmi málo. Zejména my s manželem. Ale nemyslím si, že vážne komunikace mezi námi a dítětem. Právě naopak. Tam se oba snažíme hodně mluvit.

Umění komunikace je základem vztahu v rodině. O čem s dítětem konverzujete a jak často?

Komunikujeme o všem. Co je nového, co ve škole, družina, kamarádi, oběd, úkoly, plánování volna ... Nedokáži říct, jak často – neměřím čas! Prostě kdykoliv je příležitost.

Čtete dítěti pohádky nebo místo pohádek pouštíte magnetofon?

Pohádky už nečteme, čte si je sám (ale četli jsme, když byl syn malý). Respektive ne pohádky, ale encyklopedie. Magnetofon neužíváme vůbec.

Stává se, že se dítě s Vámi nechce bavit a utíká raději k televizi?

Občas se stane, že Kubík uteče k TV, kde je podle něj zajímavější pořad než vykládání si s rodiči.

Kolik času Vaše dítě stráví denně u televize nebo počítače (průměrně)?

PC cca 2 hodiny týdně, TV denně cca 2 hodiny.

Jak s rodinou trávíte volný čas? Stává se, že sobotu či neděli strávíte v supermarketech?

Občas musíme i nakoupit. Takže jedeme do marketu, kde Kubík jde (když chce) do dětského koutku, kde je opravdu rád. Jinak, zahrada, výlety, kamarádi. Spoustu času nám zabere škola.

Je rodičovství podle Vašich zkušeností pro jedince obohacující nebo ochuzující záležitostí jejich života?

Od chvíle, co se Jakub narodil, jsem si několikrát kladla otázku, co jsem vlastně do té doby dělala, protože život před ním byl najednou fádni, bez jiskry, bez naplnění. Na druhou stranu jsem si uvědomila důležitost ve smyslu správné výchovy dalšího človíčka.

Jak mateřství/rodičovství změnilo Váš vztah mezi k manželovi? Je zdrojem rozporů nebo Vás stmelilo?

Na tohle se asi nedá jednoznačně odpovědět. Určitě jsme si ujednotili systém ve výchově. Pokud máme nějaký střet ve smyslu výchovy syna, snažíme se to řešit objektivně a v souladu.

Analýza a interpretace získaných dat

Ze získaných výpovědí od Ivy G., technikou otevřeného rozhovoru, vyplývá následující:

Pokrok a nové věci, které jsou plodem vědecko-průmyslové revoluce, jsou brány jako přirozená součást života rodiny a jsou pokládány za samozřejmost. Ubránit se vlivu techniky nelze. Z tohoto pohledu je moderní doba přínosem. Na druhou stranu jsou od člověka vyžadovány stále vyšší výkony, nároky v zaměstnání. Udržení ekonomického standardu je provázeno nejistotou ze ztráty zaměstnání.

Komunikace je určitě také nepříznivě technickým pokrokem ovlivněna. Proto je nutné, alespoň dokud je dítě malé, vytvářet mu v rodině bariéru před technickým vybavením domácnosti. Komunikace je rozvíjena diskusí, čtením knih. Stává se, že dítě občas uteče k televizi, ale je to výjimečné. S dítětem není problém vést dialog. S manželem je tato situace kritická.

S rodinou pěstujeme společné zájmy zaměřené na aktivní využívání volného času. Stane se, že občas spojíme nákup s návštěvou dětského koutku, kde je dítě rádo. Mít společné zájmy a přátele je velmi důležité. V případech, kdy jedinec preferuje vlastní zájmy nad rodinnými, dochází často k rozporům v rodinném prostředí. Je to dáno i větší finanční nezávislostí obou partnerů.

Rodičovstvím si člověk uvědomí důležitost výchovy dítěte. Zároveň však dává rodiči nový smysl jeho života. Bez dítěte byl život fádni, bez jiskry, bez naplnění. Pro partnery je velkou zkouškou. Nutné je ujednotit si systém ve výchově a případné střety řešit vždy ve prospěch vychovávaného.

4.3 Zhodnocení hypotéz

Na počátku praktické části diplomové práce jsme si položili výzkumný problém a vyslovili jsme na základě vlastního poznání a úsudku k danému problému hypotézu. Empirický průzkum vybrané části populace nám tyto hypotézy potvrdí nebo vyvrátí na základě předem provedené diskursivní analýzy a interpretace.

Výzkumný problém č. 1:

Ovlivňuje konzumní styl života a technizace vztahy mezi rodiči a dětmi?

Hypotéza č. 1:

Rodina si negativní důsledky moderní doby (konzumní styl života a technizaci) ve svém rodinném prostředí neuvědomuje, narušení rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi popírá, technizaci bere jako běžnou součást rodinného života.

Dotázaní si nepřipustí, že by docházelo těmito fenomény moderní doby k narušení jejich rodinných vztahů. I když je vliv konzumního stylu a technizace (zejména rozvoj médií) na život jedince zřejmý, budou dotázaní rodiče reflektovat z 90% změny mimo vlastní rodinu. Ve spojitosti s kvantitou i kvalitou trávení volného času výtobytky moderní doby jedincům život spíše ulehčují.

Zhodnocení hypotézy:

Tato hypotéze byla potvrzena!

Všichni dotázaní rodiče shodně odpověděli, že technika a konzumní styl života nenarušuje jejich vztah s dítětem nebo partnerem. Naopak technika v mnohém práci ulehčuje, nabízí širokou škálu možností využití volného času. Konzumní styl života je zarytý do života rodiny, aniž by si to členové této instituce plně uvědomovali. Volný čas sice dotázaní netráví v nákupních centrech, ale orientace na spotřebu, hedonismus a snaha udržet si ekonomický standard je zřejmá.

Rodiče si své rodinné prostředí a vztahy mezi jednotlivými členy střeží a nedovolují, aby moderní doba jejich soužití narušila.

Fenomény moderní doby jsou považovány za běžnou součást života domácnosti a jako samozřejmost, které se přizpůsobujeme. Člověk proměny světa vnímá a promítá je do života celé společnosti. V rámci své rodiny si však tyto problémy příliš nepřipouští.

Výzkumný problém č. 2:

Jakou roli sehrává „krize komunikace“ v rodině při budování mezilidských vztahů?

Hypotéza č. 2:

Rodiče si plně uvědomují důležitost a význam komunikace při budování vztahů mezi rodiči a dětmi. Myslím, že se dotázaní rodiče snaží s dětmi intenzivně komunikovat a věnují jim v této oblasti dostatek pozornosti (vzhledem k pracovnímu vytížení).

„Krise komunikace“ v rodině je dána nejen charakterem moderní doby, ale i značnou atomizací současné rodiny. Vedle rodinného života vede každý člen této instituce vlastní „život“ (dle mého mínění více jak polovina výzkumného vzorku).

Schopnost navázat dialog s druhým člověkem je základem vztahu. I přes snahu rodičů s dětmi komunikovat, působí do rodinného prostředí vliv vnějšího světa, který místo dialogu s rodičem nabízí dítěti často dialog mnohem „atraktivnější“ v podobě počítače nebo televize.

Zhodnocení hypotézy:

Tato hypotéza byla potvrzena!

Dotázaní rodiče si uvědomují, že je krize komunikace způsoben nejen vlivem techniky, ale celkovým směřováním společnosti se všemi jejími znaky.

Výzkumný vzorek rodičů se shodl na tom, že považuje komunikaci v rodině za velmi důležitou a věnuje jí velký prostor v rámci budování zdravých rodinných vztahů. V jednom případě respondent připustil, že komunikace s partnerem je kritická.

Vliv techniky jistě proniká do domácností, ale rodiče se snaží tento vliv regulovat, i když výjimečně děti upřednostní sledování televize.

Více jak polovina dotázaných (3 z 5 osob) má vedle rodinného života i svůj vlastní život - zájmy a přátelé nejsou společní. Považují tento způsob života za správnou volbu, která člověka vymyká ze stereotypu rodinného života. K narušení vztahu mezi rodičem a dítětem nedochází, ale do jisté míry je poznamenána komunikace a vztah mezi partnery.

Výzkumný problém č. 3:

Je rodičovství pro jedince obohacující nebo ochuzující záležitostí jeho života?

Hypotéza č. 3:

Myslím si, že zde budou dotázání rodiče zajedno. Všichni odpovědí, že rodičovství jejich život jednoznačně obohatilo a dalo mu nový krásný smysl.

S uvědoměním si podstaty rodičovství teprve nyní pochopí někteří jedinci své rodiče, kteří jim výchovou, láskou a péčí dali neobyčejný vklad do budoucna, v mnohých situacích, ve kterých je dříve nechápali.

Zhodnocení hypotézy:

Hypotéza byla potvrzena!

Rodičovství je pro všechny obohacující záležitostí jejich života. Příchod potomka dal životu rodičů nový smysl, změnil jejich náhled na svět s uvědoměním si velké odpovědnosti.

Vztah mezi partnery se ve všech případech nezměnil. Veškeré rozpory mezi rodiči se točí kolem rozdílných názorů na výchovu. Tyto konflikty jsou řešeny hledáním optimálního řešení ve prospěch dítěte.

Vztah k vlastním rodičům se u dotázaných nezměnil, až na jeden případ (pochopení rodičů v situacích v dříve nepochopených). Tato část „podhypotézy“ nebyla potvrzena.

Výsledky praktického šetření nám odpovídají jen na střípek otázek, které se k dané problematice vztahují. Smyslem průzkumu u respondentů byla snaha poodhalit a nahlédnout do problematiky současné rodiny a otevřít tak téma, které je pro většinu lidí velmi citlivé.

Stanovisko sociální pedagogiky k dané problematice

Sociální pedagogika se ve svém širším pojetí zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, „ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společností, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti.“³⁵

Tento přístup úzce souvisí s problematikou „Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině“. Sociální pedagogika přistupuje k tématu rodiny jako k činiteli socializačnímu a výchovnému v kontextu současné společnosti. Registruje změny, kterými rodina prochází a poukazuje na její možné modely v budoucnosti.

³⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 12.

J. Alan uvádí čtyři možné vývojové modely budoucnosti rodiny: industrializační, biosociální, hodnotový a sociologický. Podle *industrializačního modelu* nebude existovat dominantní forma rodinného soužití, ale převládne směsice forem s volným pohybem a přechody z jedné do druhé. *Biosociální model* jednak předpokládá vymizení nukleární rodiny a kromě toho si klade otázku, co se stane s institucí manželství, když bude možné rodit bez rodičů. *Hodnotový scénář* je založen na vývoji dominantního typu rodinného systému – od patriarchálního typu až k modelu manželské autonomie. *Sociologický model* budoucnosti rodiny předkládá dvě varianty: „pospolitostní“ a „institucionalistickou“ a na ně navazující přístupy – konzervativní – kladoucí důraz na prvky a hodnoty tradiční rodiny a na hodnotu dítěte a – modernistický – který sice obsahuje nejrůznější způsoby soužití v komunách, avšak na druhé straně považuje za základní jednotku budoucnosti nezávislého a „svobodného“ jedince a jeho individuální život.³⁶

I přes všechny varovné signály o rozpadu rodiny, zůstává rodina i nadále místem sociálního bezpečí, citových vztahů a nic neztrácí na svém významu. Každý by si měl uvědomit její hodnotu a měl by se podílet na budování rodinných vztahů, jež provázejí jedince celým životem.

4.4 Dílčí závěr

Teoretické bádání bez možnosti praktického průzkumu by bylo ochuzeno o cenný zdroj informací. Podklady získané praktickou částí nám umožňují danou problematiku lépe uchopit a dokreslují poznatky získané v teoretické části.

Mladí rodiče si plně uvědomují dopad měnícího se světa na rodinu i celou společnost. V rámci své rodiny považují technický pokrok za přirozenou součást života, který ulehčuje práci a umožňuje věnovat se novým volnočasovým aktivitám.

³⁶ ALAN, J. *Budoucnost rodiny (vstupní poznámky)*. *Výzkum rodiny III*. Praha: VÚSRP, 1988, s. 36-44. In Kraus, B., 2008, s. 84.

Komunikace je v rodině hojně podporována vzájemnou komunikací i trávením společného volného času. Vedle času stráveného s rodinou vede většina dotázaných i svůj vlastní „život“, kterým nabourává stereotyp a vymaňuje se z role v rodině.

Rodičovství je jednoznačně považováno za zlomový bod v životě rodiče. I když je spojeno s odpovědností a povinnostmi otevírá rodičům nový svět, který je hodnotově na vyšší úrovni než ten předchozí.

Závěr

V běžném podvědomí každého člověka vystupuje *rodina* jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Uvnitř této instituce vznikají jedinečné *sociální vztahy* mezi jejími jednotlivými členy, které se rozvíjí a mění v průběhu celého života. Tato vztahová síť je základem pro zdravý fyziologický, psychický, emocionální a sociální vývoj dítěte. V rodině se utváří specifické výchovné a socializační prostředí, kde děti získávají hodnotovou orientaci, kulturní identitu, morální základnu, osvojují si sociální role muže a ženy, otce a matky. Jedině prostřednictvím rodiny se z dítěte může stát duševně zralá a vyspělá osobnost.

Současná rodina se od klasického modelu rodiny liší a do jisté míry na ní můžeme demonstrovat měnící se řád světa a společnosti. Došlo k výrazné demokratizaci, stírání rolí muže a ženy, dezintegraci, izolovanosti, zvýšilo se životní tempo. *Technizace a konzumní styl života* se včleňují do rodinného prostředí a stávají se jeho běžnou součástí. Nepřinášejí jen pomoc, uspokojení a slast, ale obsahují netušené hrozby naší existence. Právě lidské hodnoty jako je slušnost, úcta, solidarita, spolupráce, ochota pomoci jsou zatlačeny na periferii hodnotového systému.

Těmito a mnoha dalšími změnami je zasažena rodina, institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob. Návrat k tradičnímu modelu rodiny však není možný, neboť moderní doba změnila smýšlení lidí a dala mu nový rozměr. K novým problémům, překážkám i příležitostem je třeba se postavit čelem a hledat řešení, která by vedla k jejich optimalizaci. Musíme nechat vyniknout svou individualitu v době komerce a konzumu, kdy se masovost stává puncem moderní doby. Tomu by měla pomáhat vyvážená *rodinná výchova*. Rodiče si často uvědomují rizika spojená s moderní dobou, a proto upevňují vztah v rodině vzájemnou komunikací a společným trávením volného času. Správné návyky trávení volného času jsou prevencí zdravotních i patologických rizik současnosti.

Rodičovství je v životě člověka důležitým mezníkem. Mít děti, žít s dětmi, přináší také vedle starostí i něco radostného, co dospělí vnitřně potřebují, čím lidsky rostou a vyžívají, co jim dává hluboké životní uspokojení. Toto konstatování bylo potvrzeno i na základě praktické části diplomové práce.

Nejzávažnějším úkolem rodičů je vychovat z dětí vyspělé společenské bytosti v prostředí lásky, pochopení, vzájemné pomoci, jistoty a bezpečí. Rodiče vytvářejí dítěti domov. Jeho obraz si s sebou dítě ponese celý život a stane se základem jeho budoucí rodiny. Příchod potomka na svět je spojen s odpovědností za život druhého a s povinností, která nová úloha rodiče přináší. Na druhou stranu vzniká mezi rodičem a dítětem silné citové pouto. Tento vztah není vztahem jednostranné závislosti, ale je oboustranný, vzájemný.

V rodině dochází nejen k interakci mezi rodiči a dětmi, ale velmi podstatnou úlohu sehrávají i sourozenci. *Sourozenecká skupina* je zcela zvláštním společenstvím, které je založeno na partnerství, spolupráci a které je zdrojem četných vývojových podnětů. Dochází zde k formování osobnosti, k rozvoji sociální kompetence. Dítě se učí najít si své místo mezi sobě rovnými.

Vedle pozitivního působení rodiny existuje i *odvrácená strana rodiny*, která má za následek sociální deprivaci dítěte, poruchy v tělesném a psychickém vývoji, strach, nedůvěru, agresi u dětí. Negativně ovlivňuje budoucí život dítěte a může vést až k patologickému chování.

V diplomové práci na téma „Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině“ jsem se snažila o uchopení tématu tak, abychom našli odpovědi na položené otázky, které jsme si stanovili. Potvrdila jsem si počáteční tvrzení, že rodina a zejména rodinné vztahy jsou pro člověka východiskem pro jeho celý budoucí život, kdy dochází ke vzájemnému působení mezi rodiči a dětmi. Úloha rodiny je v životě jedince nezastupitelná a pro jeho zdravý vývoj nepostradatelná.

Hypotézy formulované na počátku praktické části práce byly potvrzeny.

- Hypotéza č. 1: Všichni dotázaní rodiče shodně odpověděli, že technika a konzumní styl života nenarušuje jejich vztah s dítětem nebo partnerem.
- Hypotéza č. 2: Výzkumný vzorek rodičů se shodl na tom, že považuje komunikaci v rodině za velmi důležitou a věnuje jí velký prostor v rámci budování zdravých rodinných vztahů. V jednom případě respondent připustil, že komunikace s partnerem je kritická.

- Hypotéze č. 3: Rodičovství je pro všechny obohacující záležitostí jejich života. Příchod potomka dal životu rodičů nový smysl, změnil jejich náhled na svět s uvědoměním si velké odpovědnosti.

Jsem si plně vědoma toho, že mnohé známé poznatky a vědění jsou v mé práci jen nově objevovány a uváděny do známých souvislostí. Smyslem mé diplomové práce nebylo postihnout danou problematiku do podrobností, ale snažila jsem se o to, abychom si každý z nás uvědomili, že láskyplné rodinné vztahy, jsou největším darem, který můžeme za celý svůj život získat i darovat.

Resumé

Rodina je původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Základem rodiny je intenzivní vztahové působení mezi rodiči a dětmi ovlivňující jejich jednání, prožívání, postoje a hodnotový systém. Toto působení jedinců v rodině je oboustranně obohacující.

První kapitola popisuje rodinu a rodinné vztahy v současnosti tím, že samotné charakteristice moderní rodiny předchází vysvětlení pojmu „rodina“, představení základních funkcí a znaků rodiny a následuje její komparace s tradiční rodinou v postmoderním měřítku naší společnosti.

Druhá kapitola se zamýšlí nad problematikou sociálních souvislostí moderní doby a jejím dopadem promítajícím se do rodinného života. Jedná se o fenomény jako je globalizace, technizace, konzumní styl života, krize komunikace a hodnotového systému, informační exploze aj. Tyto faktory vnějšího světa na nás bezprostředně působí a udávají tempo a dynamiku našim životům. To vše se promítá do vztahů, které si budujeme mezi sebou navzájem, zejména v rodinném prostředí, které je prvotní a přirozenou základnou pro zdravý vývoj a výchovu potomků.

Komplexně pojatá problematika interakce mezi rodiči a dětmi je obsahem *třetí kapitoly*. Vedle otázky rodičovství je zde nastíněna rozmanitá vztahová síť mezi rodiči a dětmi, sourozenci, nevyjímaje negativní aspekty vznikající v rodinném prostředí.

Na teoretickém podloží je koncipována čtvrtá kapitola praktické části diplomové práce, která metodou empirického výzkumu ověřuje platnost hypotéz vycházejících z výzkumného problému.

Anotace

Diplomová práce na téma „Vztahy mezi rodiči a dětmi v současné rodině“ se zabývá intenzivními sociálními vztahy mezi rodiči a dětmi v moderní rodině, která se rozvíjí a mění na pozadí celospolečenského vývoje.

Práce je členěna do čtyř kapitol podle obsahové souvislosti. Podkapitoly konkrétní problematiku osvětlují a rozvíjí. Vedle roviny teoretické obsahuje i část praktickou.

Klíčová slova

Děti, funkce rodiny, hodnotový systém, interakce, konzumní styl, krize komunikace, moderní (současná) rodina, rodiče, rodičovství, sourozenci, technizace, tradiční rodina, vztah.

Annotation

The thesis entitled „Relationships between parents and children in contemporary family“ deals with intensive relationships between parents and children in modern family that developing and changing itself on the background of all-society development.

The thesis is divided into four chapters its content considering. Subheads do explain and develop the problematics. There is also a practical part beside the theoretical one.

Keywords

Children, functions of family, value system, interaction, consumeristic style, communication crisis, contemporary family, parents, parenthood, sibling, technicization, traditional family, relationship.

Seznam použité literatury

BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc. Bratislava: FFUK, 2005.

CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. 1. vyd. Praha: Návrat, 1992. ISBN 80-85495-11-2

KLABOUC, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962.

KRAUS, B. *K otázkám humanitního a sociálního výzkumu*. Brno: IMS, 2006.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. et al. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

LANSKÝ, V. *Ahoj mami, ahoj tati*. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, s.r.o., 2000, 207 s. ISBN 80-7218-349-4

LISÁ L., KŇOURKOVÁ, M. *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vyd. Praha: Avicium, 1986, 276 s.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER J. *Výpravy za člověkem*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981. ISBN 01-070-81

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* 4. vyd. Praha: Portál, s.r.o, 1995, 109 s. ISBN 80-85282-003

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicium, 1986.

MERTIN, V. *Na co se často ptáme Ze zkušeností dětského psychologa*. 1. vyd. Praha: Scientia, spol. s r.o., 2004, 178 s. ISBN 80-7183-316-9

MOŽNÝ, I. *Moderní rodiny (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8

MOŽNÝ, I. *Kapitoly ze sociologie rodiny*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987.

MÜHLPACHR, P. *Problémy současné společnosti*. Brno: IMS, 2004.

PERNEROVÁ, R. A. *Tabu v rodinné komunikaci*. Praha: Portál, 2000.

RADVAN, E. *Poznámky k vypracování odborného textu*. Brno: IMS Brno, 2007.

ROGGE, J.U. *Výchova dětí krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007, 264 s. ISBN 978-80-7367-249-2

SMRČKA, F. a kol. *ABC rodinné výchovy I*. 2. vyd. Praha: SPN, 1983, 256 s.

TRÉLAÛN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-935-6

WYCKOFF J., UNELLOVÁ B. C. *Výchova bez křiku a pohlavků*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, 168 s. ISBN 80-204-1193-8

<http://www.rodina.cz/clanek430.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek463.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek5536.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek5471.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek3621.htm>